

TÜ SEMIOOTIKA OSAKONNAS ERINEVATEL AEGADEL CLAUDE LÉVI-STRAUSSI MÕJUVÄLJAS KIRJUTATUD ESSEED

	Claude Lévi-Straussi lugu	3
Merle Visak	Alice ja tema väikesed "brikolöörid"	5
Kristiina Kompus	Kitsepöeg Zeus: muinasjutu "Hunt ja seitse kitsetalle" strukturalistlik analüüs	11
Eric Katskowski	Looduse ja kultuuri võitlus karuonnis	17
Kaarel Kallast	"Viplala lood" Claude Lévi-Straussi võtmes	21
Ülleli Lember	Nukitsamehe teekond kullast meeni	25
Tuuli Raudla	Väikese printsi mütoloogiline maailm	29
Priit Põhjala	Pipi Pikksukk kui Tommy ja Annika kujutlusvõime vili (Claude Lévi-Strauss'i ideedest lähtuv arutelu)	35
Auli Kütt	Katse vaadata Muumitrolli läbi Lévi-Straussi silmade	49
Aleksander Sünter	Karupoeg Puhh ja Lévi-Strauss	43
Mart Viires	Struktuur, binaarsed opositsioonid ja Karupoeg Puhh	55

Koostanud ja toimetanud:

Silvi Salupere, Katre Pärn, Tiit Kuuskmäe

Raamatu väljaandmist toetas Hasartmängumaksu nõukogu

Eesti Semiootika Selts

Tartu Ülikooli semiootika osakond

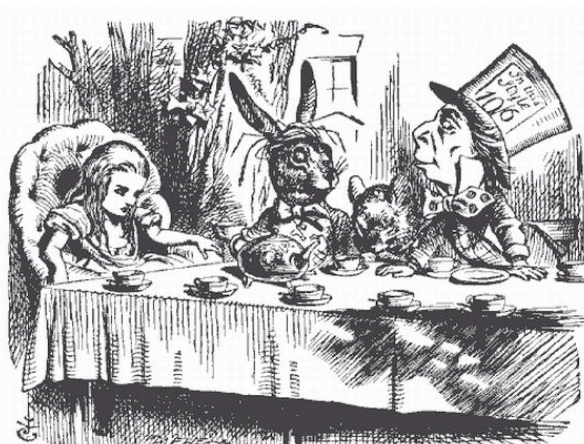
Tartu 2008

Alice ja tema väikesed "brikolöörid"

Merle Visak

Alice oli tavaline väike tüdruk, kes ühel ilusal päeval sattus oma unenäos ekslema Imedemaale. Kuigi Alice ei võinud kohe kindlasti mitte midagi teada strukturalistliku antropoloogia rajajast Claude Lévi-Straussist, võis tema suhtumises leida, võrreldes viimati mainitud isikuga, ühiseid jooni, sest nagu õigele etnoloogile kohane, suutis ka tema üle olla etnotsentristlikest vaateviisidest. Muidugi kui välja jätta mõned üksikud juhud ja seikluste lõpuosa. Alice ei olekski saanud käituda oma unenäo pärismaalastega halvasti, mõistes või isegi mittemõistes tõsiasja, et nad olid tema enda lapseliku mõttemaailma viljad. Kohtumised kõikvõimalike kummaliste tegelastega ei tekitanud temas tavaliselt ülemäärast imestust, ta suutis peaaegu alati leida nendega ka ühise keele ning ei kartnud kaasa minna iseäralike veidruse ja harjumustega, mis talle varem tundmatud olid. Mainitud suhtumine on lähedane arusaamisele sellest, mida nimetatakse kultuuriliseks relativismiks, et kuna iga kultuur on unikaalne, tuleb seda hinnata vastavalt selle kultuuri standarditest ja väärtustest lähtuvalt. Kui võtta, et Imedemaal oli ka oma "kultuur", siis kujutas see suhteliselt keerulist segakultuuri. Tihti oli hoopiski nii, et Alice'isse suhtuti üleolevalt.

Eelnevalt vihjasin rännakute lõpuosale ehk seal võis täheldada Alice'i käitumises kõige olulisemat murdehetke:

„Kes teiesugustest hoolib!“ ütles Alice (ta oli kasvanud seks ajaks oma tavalise pikkuseni).

„Te pole ju midagi muud kui pakk kaarte!“

Selle peale tõusis kogu kaardipakk õhku ja lendas Alice'ile vastu silmi. Alice kiljatas kergelt, pooliti ehmatusel ja pooliti vihast, ning püüdis kaarte tõrjuda — ja leidis enese jõekaldalt lamamas, pea õe süles, kes tasakesi lükkas maha paari kuivanud lehte, mis olid puude otsast Alice'i näole langenud.

Aga võibolla oligi eelnevat vaja, et pehmenada üleminekut unenäost reaalsesse maailma ja hõlbustada kohanemist „halli tõelisusega” — selles võib näha analoogiat kultuurishokiga.

Jutustust asuks siinkohal lähemalt vaatlema Lévi-Straussi mõttearendustele toetudes, mitte üksnes Alice'i silmade läbi, sest ka tema on üks uurimisobjektidest. Samuti tuleb märkida, et sündmusi ei ole kavas kirjeldada terviklikult kronoloogilises järgnevuses, vaid peatuks lähemalt mõnedel aspektidel (ajalist järgnevust arvestamata), mis kõige enam tähelepanu äratasid.

Kohe loo alguses avaldub ka üks põhilisi binaarseid opositsioone, mida võib leida ja millega on ühenduses veel mitmed vastandite paarid kogu jutustuse vältel. Alice satub Imedemaale, järgnedes ühele “pärismaalasele”, nimelt küülikule, hüpates küülikuauku:

Alla, alla, alla. Kas see langemine ei lõpe siis i i a l ära?

Unenäost ärgates, tunneb Alice taas kasvamist oma tavalise pikkuseni ning terve loo vältel on tal pidevalt tegemist kasvamise ja kahanemistega, tänu millele satub ta erinevatesse seiklustesse ja kohtub Imedemaa eri paigus elavate tegelastega. Binaarsed opositsioonid, mis on seotud kasvu muutumistega, asetsevad seega vertikaalsel teljel: üleval/ all, (kasvult) pikk/ lühike, madal/ kõrge (nt laud, kus asetses võtmeke, vastavalt Alice'i kasvule).

Jätkata tuleb sellega, et Alice pärineb euroopalikust kultuuriruumist, kuid lapsena on talle omane müütiline mõtlemine, mida samastatakse loodusrahvastega, kelle kohta kasutame siinkohal mõistet “brikolöörid”. *Bricolage* tähendab meisterdamist, mida mõistetakse tegevusena, mis kujutab omalaadset “eelteadust”. *Bricoleur* on meisterdaja, kes „kasutab oskustöölisega võrreldes käänulisi teid” (Lévi-Strauss, Metsik mõtlemine, lk. 38). Hetkel võiks kehtestada siiski eristuse ja jääda selle juurde, et Alice esindab üldiselt euroopalikku vaimulaadi (“insener”) ning Imedemaa elanikud on pärismaalased (“brikolöörid”), kelle traditsioonilisse keskkonda sattus loo nimitegelane. Kahe erineva poole diferentseerimine igal hetkel ei kehti, sest “brikolööride” ühiskonna „moderniseerimise” käigus, on nad omandanud ja üle võtnud osaliselt oskusi ning teadmisi, mis pärinevad Alice kultuuriruumist. Alice'ile on samuti omased mõned pärismaalaste arusaamad ja loogika (ei tohi unustada, et tegu oli tema enda unenäoga). Põimumised, mida siinkohal võiks nimetada sünkretismiks ehk kahe “vööra” (kui Freudist lähtuda, siis “brikolöörid” oleksid alateadvuse ilmingud ja Alice ise oleks

teadvus) süsteemi või mõtteviisi kokkusulutamiseks, andsid tihti veidraid tulemusi. Ühe näitena võiks tuua Imedemaa „haridussüsteemi“ ühte osa, milleks oli kool meres, milles käisid Valekilpkonn ja Grüps:

„Mis ained seal olid?“ küsis Alice.

„Kõigepealt muidugi sugemine ja hurjutamine,“ vastas Valekilpkonn, „ja siis kehkenduse neli tehet - kiitmine, nahutamine, jorutamine ja pragamine.“

„Oi, kas teil oli siis nahutamine lubatud?“ sõandas Alice küsida.

Grüps tõstis üllatusest mõlemad käpad: „Muidugist. Kas teil siis pole? Kas teie olete puha nahavedamise peal väljas?“

Lisaks mainitud ainetele olid veel uus ja vana pajalugu, reograafia, kringliskeel, sõimlemine, musuõpetus, ilupugemine ja madina draamatika. Pärismaalaste tunniplaanis võis seega leida palju konkreetsemate tähendusega aineid ehk enamjaolt õpetati oskusi ja jagati teadmisi tegevuste kohta, mida igapäevaelus võib kohata. See justkui tõestab arvamust, nagu pärismaalased ei suuda abstraktselt mõelda. Näiteks teelaudkonna esindajad, Kübarsepp, Märtsijänes ja Unihir, mõistsid aega personifitseeritud moel:

„Kui sa tunneksid Aega nii hästi kui mina,“ ütle Kübarsepp, „siis sa ei räägiks s e l l e raiskamisest. Siis sa ütleksid t e m a.“

Nad omistasid ajale justkui mingi väe, sest polnud võimelised aru saama, et kui kell seisab, ei tähenda see aja peatumist või elu tavapärase kulgemise katkemist. Nii tegeleb teelaua seltskond pidevalt kella-kuue-tee joomisega ja elatakse kogu aeg ühes ja samas ajahetkes ning nad ei planeerigi ette mingit muutust. Abstraktse mõtlemise puudumist ei saa täheldada kõikide „brikolööride“ kohta, kuna väga paljudele olid omased keerulised sõnamängud, arutluskäigud või mõtteviisid. Näiteks Hertsoginna, kellel heas tujus meeldis moraali lugeda, tahtis Alice`ile kinkida kõik selle, mis ta oli vestlusel öelnud. Alice`il oli raske taolist „kinki“ ette kujutada.

Järgmisena tooksin välja põhilised punktid selle kohta, kuidas Imedemaa ühiskond oli struktureeritud. „Brikolööride“ kõige tähtsam isik oli Kuningaemand, kellele kuulus keskne pealikuvõim. Talle kuulus seadusandlik võim ehk tema jagas korraldusi (millest kõige sagedasem oli „Pea maha tal!“), kuid kontroll täidesaatmiste üle tal puudus. Sellest võib järeldada, et ülal toodud hüüd kujutas vaid teatud rituaalset toimingut, mis omas sunnimehhanismi funktsiooni, sest see jäi alati ähvarduse tasemele.

Matriarhaatlikul Imedemaal oli tähtsuset järgmine isik Ärtu Kuningas, kes etendas ka kohtuniku rolli. "Brikolööride" algeline euroopalik kohtusüsteem on samuti üheks "moderniseerumise" märgiks. Vandemehed (kes veel täielikult ei mõistnud oma ülesannet) ja sõdurid olid oma funktsiooni ning läheduse tõttu keskvoimule tähtsuset järgmised. Olid ka veel teenrid. Ülejäänud "brikolööride" põhilisi ülesandeid pole võimalik täpselt määratleda. Võib arvata, et imedemaa ühiskond koosnes mitmetest sugukondadest. Suurim neist oli kaardipaki sugukond, mille tähtsaim perekond olid Ärtud. Abiellumine oli antud sugukonna sisene ehk endogaamiline. Põlvnemist arvestati arvatavasti bilateraalselt ehk lapsed kuulusid nii isa (nt Ärtu Kuninga) kui ka ema (Ärtu Emanda) sugukonda. On võimalik, et väljaspool kaardipakigruppi võisid aset leida ka eksogaamilised abielud.

Järgnevalt vaatleks mõningaid mänge, mida "brikolöörid" harrastasid. Need sarnanevad loodusrahvaste rituaalidele, mis põhinevad sellel, et alguses on kehtestatud asümmeetria ja „mäng“ lõpeb sümmeetrias ehk kõik asetsevad lõpuks võitjate poole peal. Eesmärgiks on ühisuse loomine (sündmuselt tekitatakse struktuur). Esimese näitena toon kroketimängu, kus kroketipallideks oli elusad siilid, vasarateks elusad flamingod ja sõdurid olid väravateks, mis näitab ära "brikolööridele" iseloomuliku fakti, et kasutatakse käepäraseid ja suhteliselt juhuslike vahendeid (müütiline mõtlemine on intellektuaalne meisterdamine):

Kõik mängijad mängisid korraga, oma järke ootamata, kogu aeg omavahel tülitsedes ja siilide pärast kähmeldes. Ning üsna varsti oli Kuningaemand raevukat ähmi täis, käis jalgu trampides ringi ja hüüdis umbes kaks korda minutis: "Pea maha tal! Pea maha tal!" (lk. 69) /.../

„Minu meelest ei mängi nad sugugi ausat mängu,“ alustas Alice nurinal, „ja nad riidlevad nii hirmsasti, et keegi ei kuule omaenese sõnu, ja paistab, et neil polegi mängureegleid, või kui on, siis vähemalt ei pea keegi neist kinni, ja sa ei kujuta ette, kui väga see segadusse viib, et kõik asjad on elavad. Näiteks värav, millest ma pean järgmiseks läbi minema, kõnnib seal teises väljakuotsas ringi ... ja just praegu oleksin ma Kuningaemanda siili tabanud, aga see jooksis minema, kui nägi minu oma tulevat“.

Alice oma euroopaliku mõttelaadiga ei saa aru, kuidas on võimalik mängida reegliteta (ehk kuidas on võimalik tekitada sündmus, kui puudub struktuur). Euroopalik teaduslik mõtlemine seostub suuresti kaosest korra loomisega, sellepärast on taoline kaootilisus raskesti mõistetav. Sama põhimõttega, nagu toimus kroketimäng, oli ka kihutusjooks: ringikujulisel jooksurajal alustas iga

osaleja jooksu erineva koha pealt, starti ei antudki, igaüks jooksis või ei, siis kui tahtis, lõppes see siis, kui kõik oli täiesti kuivaks saanud (mis oli kihutusjooksu korraldamise põhjuseks) ja otsustati, et kõik on võitjad. Alice oli aga harjunud, et mäng algab osalejate võrdsest seisust ning lõpeb võitjate ja kaotajatega.

Alice puutub kokku mitmete söömist/ mittedöömist puudutavate probleemidega. Kohe seikluste alguses leidis ta end olukorrast, kus pidi otsustama, kas juua pudelist, mida ümbritses paberist silt nimetusega „JOO MIND“. Kuid kõigepealt vaatas järele, ega sinna pole kirjutatud kusagile ka „MÜRK“, sest just selle sõna tähendus kujutas tema jaoks keeldu. Hiljem sai talle ka selgeks, et see, mida oli lubatud tal süüa tema kultuuris, olid siin keelatud, kuna Imedemaa elanike jaoks oleks taoline käitumine kujutanud peaaegu et kannibalismi. Ta pidi mitmel korral sõnasabast kinni haarama, et mitte paljastada söögiharjumusi, mis tema jaoks oli tavalised, kuid „brikolööride“ jaoks hirmuäratavad. Näiteks kui Alice rääkis oma kassist Dinah`st, kes oli meister nii hiirte kui ka lindude püüdmisel, tekitas see kuulajaskonnas õudust (kuhu kuulus nii hiiri kui linde, et nad lihtsalt otsustasid pigem jalga lasta).

Näiteks kohtus ta Tuviga, kes arvas, et Alice kavatseb mune varastada. Kuid Alice tegi talle selgeks, et kuigi ta sööb mune, ei armasta neid toorelt. Samuti pidi ta ettevaatlik olema, kui Valekilpkonn esitas laulu kammeljast. Alice mainis kogemata, et on neid näinud lõunasöögil ja kammeljad on lapergused ja saiapurused. Õnneks Valekilpkonn ei saanud aru, millest jutt käis, ning Grüps rääkis loo, miks kammeljad lapergused on:

„Sellepärast,“ seletas Grüps, „et nad trügisid merivähkidega tantsima ja visatigi merre. Niiviisi tuli neil hulk maad kukkuda. Ja siis nad läksidki laperguseks, nii et ei saanud enam ümmarguseks tagasi. See on kõik.“

Lisaks selgitasid nad ka kammeljate nime päritolu ehk kamm-elajatega kammitakse mererohtu. Selles lihtsas müüdis, mis seletab kammelja tekkelugu avaldub samuti selgesti müütiline mõtlemine ehk sündmustest tekib ühtne kooslus.

* * *

Käesolevas kirjatükis püüdsin välja tuua põhilised aspektid, mis seostuvad Lévi-Straussi loodud eristusega, kus euroopaliku mõtteviisi esindajat nimetab ta „inseneriks“ ja primitiivrahvaste esindajat „brikolööriks“. Alice`ile olid omased mõlemad, sest ta oli veel laps ja viimasega seostatakse müütilist mõtlemist. Unenäos pörkus Alice kokku enda mõttemaailma

“brikolööridega” ning nii kangastusid tema ees elaval kujul erinevates tegelastes mõtted ja soovid, mida ta võib-olla igapäevases elus endale ei teadvustanud. Alice oli üleminekuetapis, kus müütiline mõtlemine asendub suures osas euroopaliku mõtlemisega. Lewis Carrolli suutiski seda tõsiasja tabavalt kujutada läbi Alice`i õe, kes peale Alice unenäos juhtunu kuulamist, istus kinnisilmi „ja peaaegu uskus ennastki viibivat Imedemaal, ehkki ta teadis, et tal tarvitseb ainult silmad avada ja kõik muutub taas halliks tõelisuseks...”

Kitsepoeg Zeus: muinasjutu "Hunt ja seitse kitsetalle" strukturealistlik analüüs

Kristiina Kompus

Käesolev analüüs tugineb Claude Lévi-Straussi ideedele müütide strukturealse analüüsi kohta. Kui Lévi-Strauss ise oleks võtnud muinasjuttu "Hunt ja seitse kitsetalle" analüüsida, oleks ta teinud seda kindlasti põhjalikumalt ja stiilsemalt ning jõudnud rabavamate järeldusteni. Ent allpool olev analüüs illustreerib seda, mil moel võib Lévi-Straussi kasutatud meetodeid rakendada erinevatele tekstidele ning milliseid tulemusi võiks nendega teoreetiliselt saada. Alusmaterjaliks on vendade Grimmide muinasjutt "Der Wolf und die sieben jungen Geißlein" sellisel kujul nagu ta ilmus kogumiku "Kinder- und Hausmärchen" 1857. aasta väljaandes.

Esitame vaadeldava loo kõigepealt teda moodustavate elementaarüksuste ehk müteemide kaudu:

Kitse-ema lahkub kodust

Hunt püüab kitsepoegi ära süüa, kasutades selleks pettust ja inimeste abi

Hunt neelab alla kitsepojad peale noorima, kes peitub kellakappi

Kurvastav kitse-ema aitab noorimal pojalt teised pojad vabastada

Kitsepojad asendatakse hundi kõhus kividega

Hunt kukub kaevu

Tekstis kohtame järgmisi binaarseid opositsioone:

Mehelik / naiselik. Hunt on mehelik, kitse-ema naiselik pool

Must / valge. Identifitseerijaks oma ja võõra, meheliku ja naiseliku vahel on musta ja valget värvi käpad. Seda tasakaalu püüab hunt rikkuda, muutes oma käpad jahuga valgeks.

Kultuur / loodus. Hunt kuulub kultuurisfääri. Oma ürituste käigus kitsetallede juurde sisse pääseda läbib ta erinevate ametite esindajatega (poodnik, mölder, pagar) ja omandab neilt soovitu peamiste viisidega, kuidas

kultuurid omavahel suhtlevad: kaubandus ja sõda. Kits kuulub seevastu looduse sfääri, minnes loo alguses toitu otsima metsast.

Lubatu / mittelubatu. Kits kehtestab kodust lahkudes selle, mis on lubatud ja mis mitte. Hunt püüab seda keeldu rikkuda, teha mittelubatut. Kits on süsteemi looja, hunt süsteemi lõhkuja. Kitse tegevus kuulub lubatu sfääri, hundi oma — mittelubatu.

Loos näeme ka kahte telge, millel toimub liikumine: seespool-väljaspool ning vertikaalne (üleval-all). Liikumist sees-väljas teljel esindavad hundi pääsemine majja sisse, kitsetallede liikumine hundi kõhtu ning sealt väljumine. Vertikaalteljel liigub ainult üks tegelane, ainult üks kord ning ainult ühesuunaliselt: hunt kukub kaevu. Niisiis pole tegemist hunt olevus, kes suudaks liikuda vertikaalteljel ülemise ja alumise poole vahel, seda ei suuda ka ükski teine loo tegelastest. Liiklus toimub üksnes ülevalt alla. Meenutagem "Metsikus mõtlemises" esitatud tähenduslikke kontraste: ülemine, mehelik ja viljastav vastandub naiselikule, alumisele ja viljastatule. Liikumine suunaga ülevalt alla on seega viljastav liikumine. Antud detaili käsitleme põhjalikumalt edaspidi.

Kui meil on nüüd antud lugu silme ees niihästi diakroonilise kulgemisena kui binaarsete opositsioonide paaridena, püüame uurida, mis on tegelikult vendade Grimmide jutustatud loo tähendus. Esmasel vaatlemisel võiksime leida argumente selle kasuks, et hundi ja seitsme kitsetalle lugu on järjekordne variatsioon inimkonna autohtoonse päritolu kinnitamise ja eitamise vaheliste vastuolude tasandamisest. Kas saaksime loo paigutada samale skeemile koos Oidipuse-müüdiga? Vaieldamatult esineb tekstis viide kõndimisraskustele, defektsusele. Järgnev tsitaat kirjeldab kitsepoegade käitumist pärast hundi kõhust pääsemist:

Das war eine Freude! Da herzten sie ihre liebe Mutter und hüpften wie Schneider bei einer Hochzeit.

Pole raske mõista, millisele liikumismustrile viitab fraas "wie Schneider bei einer Hochzeit" ("nagu rätsep pulmas). Rätsepaelukutse kui vähest liikumist nõudev töö, alatiseks vajaduseks õmmeldava kanga kohale küüru ja kägarasse tõmbuda, ei saanud kuidagi võimaldada selle ameti esindajatel olla kuigi hea rühiga. Kultuurides, kus esineb rätsep kui seisus, tähendab pulm tavapäraselt kõige muu kõrval ka joovastavate jookide tarbimist ning ohjeldamatut tantsimist. Iseloomustades kellegi liikumist sõnadega "kargleb nagu rätsep pulmas", ei viidata päris kindlasti hearühilisele ning sirgjoonelisele kulgemisele. Ent kuidas on lood teiste elementidega? Olemas on ka koletise, nimelt hundi tapmine, kuid võimatu on leida viiteid veresuhete üle- või

alahindamisele: sugulastevahelised suhted on täiesti reeglipärased, kitsetalled ei püüa abielluda emaga ega omavahel. Võime vaid oletada, et vennad Grimmid on esitanud müüdist üksnes fragmendid ning intsestuaalsed lõigud vastavalt oma arusaamadele süüdsusest välja jätnud. Lähtudes sellelt seisukohalt ning varustatuna teadmisega hundist kui meheliku ja kitsest kui naiseliku pooluse esindajast, võiksime oletada, et hundi tapmine võrdub isa tapmisega. Seejärel torkab meile skeemis silma üks vastuolu: hundi tapmine pole enam koletise tapmine vaid veresuhete alahindamine. Kus on siis koletised? Miks vennad Grimmid pidanuks midagi sellist välja jätma? Seega ei toeta meie arutlust tegelikult miski peale ühe eksijäreldustele juhtinud vähetähtsa kõnekujundi. On ilmne, et Oidipuse müüdi analüüsil välja koorunud skeem on antud loo analüüsimiseks ebakohane.

Niisiis, olles illustreerinud ohtusid, mis varitsevad meid pealiskaudse suhtumise korral strukturalistlikku analüüsi, naaseme alguspunkti: eeldagem, et vaadeldav lugu pole moonutatud müüdifragment, vaid iseseisev lugu.

Selleks, et mõista mingi loo struktuuri, tuleb vaadata mitmeid sama loo variante. Kuid mis on "Hundi ja seitsme kitsetalle" loo variandid? Õigem oleks muidugi küsida: mis on see struktuur, mille üks variant on "Hunt ja seitse kitsetalle", ning milliseid variante on see struktuur veel tekitanud?

Loeme lugu veel kord diakrooniliselt: meheliku alge esindaja neelab lapsed, pääseb ainult peitunud noorim. Kurvastava ema abiga vabastab noorim allaneelatud lapsed õgardi kõhust. Abivahendina protsessi juures tarvitatakse kive, mis kõhus lapsi asendavad. Seejärel paiskub meheliku alge esindaja kaevu, s.t. alla.

Sellise loo küllap tuntuima variandi leiame Vana-Kreeka teogooniast. Esitame põgusa ülevaate, tuginedes sealjuures Hesiodose "Theogonia'le". Uranose ja Gaia titaanist poeg Kronos kukutab Uranose ning saab seejärel oma õe Rheaga kuus last: Hestia, Demeter, Hera, Hades, Poseidon ja Zeus. Esimesed viis neelab Kronos alla, sest on Gaia ja Uranose käest teada saanud, et temagi saatuseks on saada oma poja poolt kukutatud. Zeusi asemel annab Rhea Kronosele kivi, mille too kohe alla neelab. Zeusi enda peidab Rhea Kreetale, kus noor jumal kitsepiima (sic!) peal kasvab. Suureks kasvades paneb Zeus Gaia abil Kronose allaneelatud lapsed välja oksendama. Järgneb võitlus Kronose ja teiste titaanidega, mille tagajärjel Kronos paisatakse Tartarosse, mis asub maa all niivõrd sügaval, et pronksist alasi kukuks üheksa päeva ja üheksa ööd ning jõuaks kümnendal päeval sinna. Hesiodos kasutab Tartarose kirjeldamiseks sõna *eurôeis* — niiske, röske.

Näeme niisiis, et vendade Grimmide versioonis on lugu esitatud pisimategi detailideni sarnaselt, sealhulgas noorima poja kasvamine kitsepiima peal ning asjaolu, et õgard paisatakse pärast ärasöödud laste vabakslaskmist kusagile alla, märga ja röskesse kohta.

Vaatleme lugusid kõrvuti:

Kronos neelab oma lapsed Noorim laps pääseb, peitub koopas Ema abiga vabastab noorim teised lapsed Kronos paisatakse Tartarosse Laps asendatakse kõhus kiviga	Hunt neelab kitsetalled Noorim laps pääseb, peitub kellakapis Ema ja noorim vabastavad teised lapsed Hunt kukub kaevu Lapsed asendatakse kõhus kividega

Püüame nüüd aru saada, mida see lugu tähendab, lugedes tulpasid mitte ülevalt alla vaid iga rida vasakult paremale. Vaadeldava müüdi struktuuri hoiab üleval pinge kahe tendentsi vahel: tendents sisse sulgeda (meheliku alge esindaja neelab lapsed alla, sulgedes nad oma kõhtu; minnes Zeusi loos üks spiraalikeerd tagasi, leiame Uranose poolt maapõue suletud monstrumlapsed) ning tendents väljutada (Uranos kastreeritakse veriselt, Kronos pannakse oksendama, hundil lõigatakse kõht kääridega lõhki). Sissesulgumine on neutraliseeriv, summutav. Vastandina sissesulgumisele esinev kehavedelike väljutamine, verevalamine, on olemuselt viljastav: tulemuseks on uue sugupõlve loomine, edasikestmine.

Loo alguses näeme, kuidas tekib pinge süsteemi loomise ja püüete vahel seda süsteemi lõhkuda (Gaia teatab, et Kronose kukutab tema poeg/Kronos neelab oma lapsed alla, kitse-ema keelab lastel võõraid sisse lasta/hunt püüab sisse pääseda). Kui tasakaal on häiritud, hakatakse püüdlema süsteemi taastamise poole, mis loo lõpuks ka õnnestub. Süsteemi lõhkuda püüdev jõud keskendub sissesulgumisele, neutraliseerimisele; toimimise taastamine saavutatakse aga väljutamise, verevalamise abil — kuid tegemist pole kontrollimatu veresaunaga, otse vastupidi. Olulisel kohal on vahetussuhe: õgardi söödud laps asendatakse kiviga; toimub substitutsioon laps-kivi.

Esitame toimuva tabelina, kaasates struktuuride selgemaks väljatoomiseks ka Zeusi-müüdi algusosa : Uranose kukutamine.

Sissesulgumine (neutraliseeriv, mitteviljakas) Uranos sulgeb monstrumid maapõue Kronos neelab lapsed alla	Väljutamine (viljastav) Kronos kastreerib Gaia abiga Uranose

Hunt neelab kitsetalled alla	Kronos neelab lapsed alla Kitsetall lõikab ema abiga hundi kõhu lõhki

Meenutagem siinkohal ühesuunalist liikumist teljel üleval-all. Hundi kaevukukkumine ning Kronose paiskamine Tartarosse esinevad loos viljastamist rõhutava elemendina, toetades verevalamise, väljastamise viljastavat tähendust.

Sellisel analüüsi tasandil muutub oluliseks veel üks binaarne opositsioon, mis teksti tasandil esile ei kerkinudki: igas kultuuris esinev vastandus oma ja võõra vahel. Iga kultuur peab oma arengu käigus mingil viisil lahendama pinge kahe vastandliku tendentsi vahel: püüd maksimaalsele eristusele enda ja võõra vahel, mis eeldab välismõjude eest täielikku sulgumist; ja, vastupidi, aktiivset suhestumist välismõjudega, mis toob kaasa antud kultuuri "lahustumise", hajumise väljastpoolt sissetungivate jõudude voos. Binaarne opositsioon oma-võõras põhjustab olukorra, mis tuleb kuidagi lahendada: mismoodi need otspunktid omavahel siduda? Abiks on substitutsioon — asendussuhe. Asendades elemente enda sees elementidega endast väljas kindlate substitutsioonireeglite abil saab tasakaalustada kaks vastandlikku tendentsi: sulgumine ja lahustumine. Mis on sotsiaalsete vahetuste süsteemi peamine käivitav tegur? Intsestikeeld. Vajadus hoida ära vere "sissesulgumine", sumbumine ja neutraliseerumine toob kaasa vajaduse vahetada naisi. Nii saab antud hõim säilitada elujõu ja edasikestmise, kuid ei lahustu võõra vere sissetungi käigus.

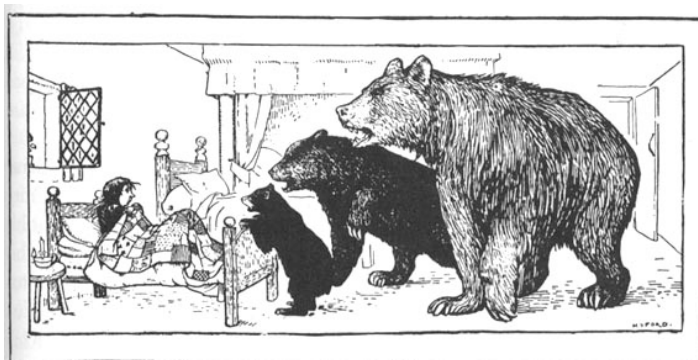
Seega on "Hunt ja seitse kitsetalle" lugu intsestikeelust, kajastades naistevahetuste süsteemi tekkimist, lepitades kaks vastandlikku tendentsi — sissesulgumine ja lahustumine — substitutsioonisuhete abil. Substitutsioonisuhet illustreerib laste ja kivide vastastikune asendamine. Viljakust rõhutavateks detailideks on verevalamine ning liikumine suunaga ülevalt alla.

Looduse ja kultuuri võitlus karuonnis

Eric Katskowski

Kolm karu räägib inimese ja looduse vahelisest võitlusest, mis päädib inimese põgenemisega looduse onnist. Tolstoi, kes ise oli veendunud kristliku moraali viljeleja, näitab, kuidas inimene käitub loodusega nii, nagu ta käitub teise inimesega. Ebamoraalselt.

Vastavalt Lévi-Straussi teooriale saab kultuuri lahti mõtestada binaarsetes opositsioonides, millega omakorda saab opereerida kolmel erineval viisil. Võime kas binaarseid opositsioone ühildada, binaarsust üle viia või üleminekud sisse viia.

Selleks, et märgata selget binaarset vastandumist antud jutustuses, peaksime kõigepealt jälgima teksti algust ja lõppu. Lugu räägib tühkusest, kes läheb kodunt metsa.

Kodu märgistab ilmselgelt midagi piiritletud ja välismaailmaga suhtes nii sisemist kui välimist korrapära omavat kultuuriüksust. See-eest mets kannab endas looduse ja kehalisuse tähendust. Midagi ülevoolavat ja piiritlematut. Me näeme väikese kaitsetu tüdruku liikumist loodusesse, kus miski ei ole endisel kujul kultuuritavadele determineeritud.

Muinasjutu lõpuakord illustreerib noore tüdruku põgenemist hädahust, kuhu ta oli sattunud. Teda tahtsid hammustada kolm karu, kes olid saanud vihaseks, et nende valitsetud taresse (loodusesse) oli tunginud sisse keegi, kes ei käitunud looduspõhimõtetele vastavalt. Tegemist on põgenemisega metsikusest. Metsikusest, mis lõpuks osutub moraalselt puhastavaks.

Tühk on otsekui visatud diametraalselt erinevasse kultuurikeskkonda ja siis sealt päästetud. Seega me näeme tüdruku kui inimkonna esindaja olemist milleski ebatavalises. Me peame seejuures aru saama, et tüdruku käitumine on tugevasti mõjutatud faktist, et ta ei tunne metsaelanike käitumistavasid. Kultuuri ja looduse binaarsust väljendavad seda selgemini need ootused, mis on karutare elanikel nende suhtes käitumisele.

Vaadelgem nüüd võitlust, mis leidis aset looduse ja kultuuri vahel.

Pärast sisenemist ürgsesse metsamaailma leidis tüdruk end eksinuna — ta hakkas otsima koduteed, aga ei leidnud seda. Tüdruku teekonna algus selgitab lugejale kui raske on eksinult leida tee tagasi sinna, kuhu kuulud. Tolstoi räägib meile valele teele minekust, mis tõstatab küsimusi, kuivõrd oli

tema sooviks näidata inimesele tema suhet jumalaga. Ta näitab meile, et vale tee ei vii lihtsalt koju, vaid viib kiusatustesse ja võrgutamisse.

Väike maja võrgutab tüdruku. Tegemist on Baudrillard'liku võrgutusega, mis lähtub tema ühest põhiprintsiibist, et „*Võrgutamine on omane igasugusele diskursusele ja tervele maailmale.*” Ilmselgelt saab tüdruk võrgutatud väikese maja poolt, mis seisab eksinud rändaja ees kui päästja ebakindluse rüpest. Majakese uks on lahti, mis viitab kergele ligipääsule sellele, mis ei pruugi olla õige. Eksinud tüdruku ees seisab valik hea ja halva vahel. Ta kas taandub võõralt territooriumilt, kus ei ole sees kedagi — maja on kaitseta — või ta püüab naasta teekonnale, mis viib ta tagasi sinna kuhu ta kuulub.

Tüdruk teeb inimliku, kuid ebamoraalse valiku — ta siseneb võrgutatuna majja ilma loata rünnates selliselt looduse õigust iseolemisele. Inimene siseneb loodusesse ilma luba küsimata. Tegemist on moraalsele eksiteele minekuga, mida sümboliseerib tüdruku valekäik kodutee leidmisel. See on võitluse algus puutumatu ja kaitsetu looduse ning eksiteel ja vallutava inimese vahel.

Looduses elasid kolm karu, kellest üks oli suur ja karvane; teine emakaru ning kolmas pisike karupoeg. Nagu mainitud, karusid ei ole kodus. Karud on metsas jalutamas. Karudel on tavaks käia enne lõunasööki metsas jalutamas. Karude julgus jätta äraolemise ajal onni uks lahti näitab, kuivõrd nad on harjunud metsarahva aususega, millest võib eeldada samuti austust iga perekonna iseolemisele. Võime ainult hüpoteetiliselt arutleda selle üle, kas tüdruk oleks jätnud sisenemata, kui uks oleks olnud suletud. Arvan, et mitte, kuna majal oli avatud samuti aken ning teise valdusesse tungijal pole olulist vahet, kas ta siseneb nn kultuursel või vähemkultuursel viisil. Oluline on sissetungiakt, mille tüdruk toime paneb. Võime ainult imetleda karurahva kõrget moraalset taset.

Tares oli kaks tuba, millest üks oli söögituba ja teine magamistuba. Teades, kuivõrd hakkas Tolstoi oma elu teisel poole austama budistlikku lihtsust ja askeesi, võime näha suunda karuperekonna looduslikule puhtusele. Teadupärast on budistliku lähenemise põhialuseks elu lihtsus, kogukondlikkus ning meditatsioon. Seda kõike võime märgata karuperekonna tegevuses — nad käivad mediteerivatel jalutuskäikudel; elavad ühtsuses, mis väljendub selles, et võtavad raskeid katsumusi ette koos ning elevad lihtsat elu, milles meditatsiooni kõrval paiknevad vaid ilmtingimatud vajadused nagu söök ja uni.

Sel ajal, kui loodusrahvas üheskoos väljas jalutab, hakkab tüdruk nende maja lagastama. Kõigepealt asub laual asetsevad sööki hävitama. Ta sööb pereisa kausist, pereema kausist ning siis väikese poja kausist. Otsustab lõpuni süüa väikese poja leeme. Selliselt käitudes rikub tüdruk taaskord

kolme eetika põhimõtet. Esiteks on vale, et tüdruk üldse läheb teiste söögi kallale, ilma luba küsimata. Teiseks otsustab ta süüa ära sellelt, kellele see kõige enam haiget teeb. Kui tüdruk oleks võtnud selle koguse pereisalt, siis tollele oleks tema põhjustatud kahju olnud suhtelist väiksem. Kuid ei! Nagu inimesele looduses kombeks, ilma igasugustest põhimõtetest kinnipidamata, võtab ta sealt, kus see kõige ohtlikum ja kogustes, mis väga ohtlikud. Nii käitub inimene praegu vihmametsadega. Inimene raiub vihmametsasid, mis on kogu globaalset heaolu arvesse võttes elulise tähtsusega. Samuti raiub inimene kogustes, mis sellise tempo juures viivad meid kriisini paarikümne aasta jooksul. Inimene on läinud eksiteele ning ei oska leida teed tagasi koju. Tüdruk ise püüab oma laastavat tegevust väikese karupoja kausis põhjendada sellega, et talle maitseb kõige rohkem antud leem, kuid seda väites ta ilmselgelt paneb toime kolmanda eetilise väärteo — ta valetab iseendale. Pole kuigi tõenäoline, et karupere oleks valmistanud suppi igapähele eraldi. Pigem sai see tehtud kõigile koos ja siis kaussidesse jahtuma pandud. Seega valetab tüdruk, et talle maitseb üks leem rohkem kui teine. Kõik supid on ühesugused.

Enne veel, kui tüdruk supid ära sõi, tegutses ta veel ebamoraalselt. Nimelt otsustas ta istuda toolile. See iseenesest pole väga hull. Probleem on selles, et teades, et esimene ja teine majaelanik ilmselgelt on suuremad kui tema, ta jätkab meelega kõikide võimaluste läbiproovimist. Täiesti põhjendamatu on see, et olles näinud kausside suuruste erinevust, ta siiski võtab ette pereisa tool ja siis pereema tooli ning kolmandaks alles pisipoja kiiktooli. Ta ei suuda olla ilma ebavajalike liigutusteta, ta hakkab kiikuma. Selle kiikumise tagajärjel ta lõhub tooli — väikese karupoja kiiktooli.

Enam isegi mitte üllataval kombel ei hooli see tüdruk mitte vähimalgi määral tooli heakorrast ega ka mitte kogu lagastatud ruumi korrastamisest, vaid ta liigub edasi. Tüdruk läheb iga elusolendi kõige privaatsemasse ja pühamasse paika — magalasse. Magamisruumide privaatsus on tavanormiks igas inimühiskonnas ja vähegi empaatilisele olendile peaks olema iseenesest mõistatav, et teise olendi ruumi sellisel moel tungida ei tohi.

Tüdruk on valinud oma tee ja ta jätkab seda — see on kahjuks eksitee. Ta taaskord proovib läbi kõik voodid enne, kui ronib Mišutka voodisse akna all. Ta uinub magusasse unne.

Tagasi jõuab perekond Karud. Kolmekesi. Jalutuskäigult naasnutena tahtsid nad lõunat süüa. Aga ei saa. Ei saa, kuna keegi on nende kodus käitunud igasugust vastutustunnet omamata. Isegi muidu suur rahulik karujõmm võtab oma kausi, vaatab ning siis mõirgab hirmsa häälega :

*„Kes on minu kausist söönud?“. Karuema seepeale uriseb veidi vaiksemalt:
„Kes on minu kausist söönud?“ ning väikene Mišutka, kes nägi tühja kaussi,*

piuksus peenikese häälega: „Kes on minu kausist söönud ja selle tühjaks teinud?“.

Karuisa käitumine on mitmeski mõttes kohane. Ta on oma põhimõtetelt sarnane Jeesusega, kes oma templisse saabudes ning nähes, et selles templis toimub/on toimunud midagi ääretult ebakohast, laseb kuuldele karje. Ta palub kõigil rahadega kaubitsejatel tema templist lahkuda. Niisamuti on karuisa väga vihane, kui tema pühapaika sellisel häbitul kombel on rünnatud.

Pereisa näeb, et tema toolil on istutud; pereema näeb, et tema toolil on istutud ning perepoeg näeb, et tema toolil on istutud ning see on lõhutud. Kõik nendest lasevad kuuldele karje. Seepeale lahkuvad nad magamiskambrisse, kus nad avastavad ükshaaval taaskord, et nende pühapaika on rüvetatud.

Pereisa Mihhail: „Kes on minu voodis lamanud ja selle ära kortsutanud?“

Pereema Nastasja: „Kes on minu voodis lamanud ja selle ära kortsutanud?“

Perepoeg Mišenka tõi pingikese, ronis voodisse ja piuksus peenikese häälega: „Kes on minu voodis lamanud?.....“.

Nähes teisest maailmast pärit kurjategijat, pistis ta kiunuma nii, nagu kipuks keegi talle hinge kallale.

Selle hinge kallale kippus äng ja viha, mis raputab igat hinge, kelle omaste või nende endi kallal on toime pandud sellises isikuvastased kuriteod. Selline viha paneb tegema asju, millest muidu ei kujutaks ettegi.

Saades hetkeks üle vihahoost, ta karjus: „Siin ta on! Võtke ta kinni! Võtke ta kinni! Siin ta on! Siin ta on! Ai-ai-ai! Võtke ta kinni!“.

Seepeale avas tüdruk silmad, sööstis akna juurde ja hüppas aknast välja ning jooksis minema. Karud ei saanud teda kätte. Selliselt põgenes tüdruk külaskäigust maailma, mille norme ta ei teadnud. Ta tegi sellega liiga väga paljudele, kuid mis veelgi üllatuslikum, ta ei olnud internaliseerinud isegi inimühiskonna kõige põhilisemaid baasväärtusi. Ta käitus nagu kiskja lamba nahas.

Kultuuri ja looduse vaheline binaarne opositsioon on Tolstoi muinasjutus „Kolm karu“ vägagi ehe. Lévi-Straussi lähtekohtadele tuginedes, mis väitis, et binaarse opositsiooni puhul võib opereerida kas binaarseid opositsioone ühildades, neid üle viies või üleminekud sisse viia.

Meie loo puhul tuleb opositsioonid teisele poole üle viia, kuna loodus käitub siin kultuursena ja inimene(kultuur) käitub loomalikke instinkte järgides.

Loodus puhastab meie elu.

“Viplala lood” Claude Lévi-Straussi võtmes

Kaarel Kallas

Käesolev essee püüab põgusalt analüüsida Annie M.G. Schmidti lasteraamatu “Viplala lood” (tõlkinud Vladimir Beekman, kirjastus

Eesti raamat 1969) esimest osa nii, nagu seda oleks võinud teha Claude Lévi-Strauss — vaadeldes tegelasi kui *eurooplasi* ja *brikolööri*. Lähema uurimise all on see, kuidas käituvad “Viplala lugudes” need kaks erinevat tegelaste tüüpi ja mis sellest välja tuleb.

Euroopaliku ja brikolööri mõtteviisi kui äärmuste esindajad on loos härra Blom (eurooplasena) ja Viplala (brikolöörina). Härra Blomi laste, Johannese ja Nella-Della, tähtsaimaks ülesandeks on olla vahendajaks oma isa ja Viplala vahel (kui poleks olnud neid, oleks härra Blom Viplala tõenäoliselt ilma pikema jututa majast välja visanud “*Mis pagan, kas päkapikk on ikka veel siin?*” (lk.11)). Veel tuleb märkida, et kuigi loo võimalikuks tegemise juures on Johannesel ja Nella-Dellal oluline roll, ei saa nende osa kuigi oluliseks pidada meie kontekstis ja seetõttu pole neid edaspidi põhjalikumalt uuritud. Johannest ja Nella-Dellat on selles kirjutises peetud härra Blomi selleks osaks, mis võimaldab tal Viplalaga kontakti astuda.

Viplala ja härra Blomi mõtteviiside erinevusi võib ilmestada järgmise tabeli abil:

	Härra Blom	Viplala
Ratsionaalsus/instinktid	+/-	-/+
Lubatu/mittelubatu	+/-	-/+
Kindlus/seiklus	+/-	-/+
Optimism/pessimism	-/+	+/-

Täpsustuseks niipalju, et lubatu ja mittelubatu all mõistan ma lubatut ja mittelubatut härra Blomi maailma kontekstis. Optimismi ja pessimism ei ole suunatud mitte niivõrd tuLéviku (ka seda) kuivõrd oLéviku hindamisse.

Esimese hooga on kerge süüdistada Viplalat kui probleemide tekitajat, kuna tema oli see, kes tuli Blomide juurde ning tõi endaga kaasa seni

tundmatu brikolööri loomuse, mis ei sobinud teiste rutiiniga (mida kontrollis härra Blom) kokku ja tõi kaasa probleeme. Selline süüdistus on aga ennatlik, kuna järgneva tabeli abil võib kergesti veenduda, et see polnud sugugi Viplala, kelle süü pani alguse raamatus kirjeldatud seiklustele. Siiski võib väita, et tasakaalu rikkumises on Viplala tõesti süüdi, kuna probleemide lahendamisel kasutati peamiselt Viplala algatusel pigem brikolöörile kui eurooplasele omaseid võtteid.

Raamatu esimese osa sündmustiku skeem on järgmine:

Saabumine	Altvedamine	Põgenemine	Abi
Viplala saabub läbi muti tunneli		Viplala püütakse kinni	
	Maksmata arve restoranis		Viplala tinistab kõik väikeseks
Jõutakse tagasi koju	Pr. Dingemans räägib välja, et perek. Blom on väikeseks moondatud	Kodust põgenemine	Sõbralik tuvi viib nad kuningalossi
		Põgenemine lossist	
Poodi jõudmine	Poemüüja avastab, et riiulitelt on söödud	Põgenemine poest	
Lotje juurde jõudmine			Lotje söödab ja varjab neid, dr. Vink lubab viia nad turvalisse kohta
	Dr. Vink teeb teel peatuse, perek.Blom ja Viplala varastatakse	Ehmatatakse varast, kes viskab portfelli koos nendega kanalisse	Part päästab nad uppumisest
Jõutakse Zoetekaaside juurde			Dr. Vink aitab nad sealt ära

	Viplala jäi meelega maha		Viplala nägi Zoetekaaside juures vajalikke marju
Teised lähevad Viplalale järele			Viplala suurendab teised taas tavaliseks
		Zoetekaasid on hirmunud, perek.Blom ja Viplala lahkuvad	Dr. Vink ütleb Zoetekaasidele, et see oli hallutsinatsioon
Jõutakse koju		Viplala lah-kub Blomide juurest	

Raamatu tegevuse alguseks saab pidada hetke, kui härra Blom otsustas viia lapsed sööma restorani, mis polnud talle taskukohane. Hoolimata sellest, et soov minna konkreetse restorani tuli Nella-Dellalt ja Viplala oli samuti valiku poolt, võttis lõpliku otsuse vastu siiski härra Blom (ja lisaks oli tema ka see, kes valis menüüs toidud välja). Viplala saabumine Blomide juurde juhtus küll enne söögikohta minekut, aga selles, et arve tasumisega jäeti hätta, oli süüdi härra Blom.

Kui selgus, et härra Blomil pole piisavalt raha, et toidu eest tasuda, ja nad olid viidud kabinetti politseid ootama, oli jõutud väga olulise murdepunktini — siinkohal pidid tegelased otsustama, kas valida politsei ootamine ja karistus või põgenemine. Esimest plaani eelistas härra Blom, teist Viplala. Härra Blomile küll suurt sõnaõigust ei antud, kuna enne kui keegi jõudis vastu vaielda, tinistas Viplala kõik enda suuruseks. Selline käitumine tähendas härra Blomile pealesurutud liikumist harjumuspärase euroopaliku käitumismudeli juurest brikolööri käitumise juurde. Võimaluse avanedes püüdis ta siiski ka väikseks kahandatuna käituda oma endise loomuse järgi (*[...]härä Blom tõusis esimesena, astus karbist välja, sirutas käe ja küsis: "Kuidas käsi käib, doktor" (lk. 85)*).

Loomulikult ei olnud selline muutus härra Blomile meelepärane, kuid kui pidada Viplala käitumist mitte halvemaks, vaid lihtsalt teistsuguseks, siis edaspidiste seikluste juures oli just Viplala see, tänu kellele kõik lõppes hästi. Tema oli säärase situatsioonide lahendamiseks moraalselt valmis, ei löönud verest välja ning suutis igas olukorras sobiva lahenduseni jõuda (rääkida tuvide ja partidega, kivistada eluohtlike loomi) ning lõpuks oli Viplala ka see, kes taastas perekond Blomide endise suuruse. Ka raamatu sündmustiku

skeemi vaadates on tulbas "abi" välja toodu suures osas kas Viplala tegemised või sellised sündmused, mis poleks saanud juhtuda ilma Viplalata (Viplala tundis loomade keelt). Viplala oli seega tegelane, kes hoolimata sellest, et ta oli teistsugune, ei olnud esiteks mitte sugugi halb tegelane ja teiseks oli tema see, kes aitas kokkuvõttes perekond Blomi härra Blomi põhjustatud täbarast olukorras välja. Tema meetodid, muidugi mõista, ei olnud sellised, mida härra Blom oleks esimeses järjekorras valnud.

Kuidas aga mõjutas härra Blomi käitumine romaani käiku? Härra Blom, esindades euroopalikku mõtteviisi, oli, nagu me juba veendusime, peasüüdlane selles, et mindi liig kallisse restorani sööma, mis pani alguse kogu edasisele tegevusahelale. Järgnevas tegevuses, olles oma harjumuspärasest rollis välja tõmmatud, katsus härra Blom küll tavaliselt enda jaoks halva mängu juures head nägu teha, lihtsalt leppida juhtunuga, kuid oli ka selgeid märke, et härra Blom hakkab uue olukorraga kohanema, mõtlema Viplalae sarnaselt. *Muidugi tuleb mehel varsti tahtmine suitsu teha, ja siis ta peab käe taskusse pistma. "Me peame sigaretid ja tikutoosi enda pea kohale tõstma!" karjus härra Blom.* (lk 63) Samuti kuulus härra Blomile mõte helistada Zoetekaaside juurest dr. Vinkile. (lk. 99) See viimane oli veel topelt riskantne juhtum kuna selle sooritamise kaasnäht oht vahele jääda. Sääraseid tegevusi poleks ta varem eeldatavasti ette võtnud, kuna esmajärjekorras eelistas ta alati probleeme verbaalselt lahendada.

Sellest põgusast ülevaatest on näha ideed sellest, kuidas härra Blom suudab maailmaga toime tulla mingis kindlas olukorras ning peale selle muutumist on vaja Viplalat — brikolööri — kes, olles otsustusvõimeline ja leidlik, suudab hakkama saada muutunud olukorras. Kuna muutunud olukord oli see ka Viplala jaoks — viplalade maal olid kõik asjad eelduste kohaselt ikkagi Viplala jaoks loomuliku suurusega, pisikesena mõjus ta vaid inimeste maailmas. Samuti ei antud meile mõista nagu oleks Viplala ka varem inimeste juures käinud. Siiski ei saa pidada härra Blomi muutuste suhtes lõplikult kaitsetuks — kuidagiviisi oleks ta lõpuks ilmselt ka omal käel hakkama saanud. Ka Viplala kohta ei maksa kujundada eksliku muljet nagu tema oleks kõikvõimas iga olukorda oma kasuks pöörama — isegi kui lõpptulemus on vastuvõetav, on ta käitumine eurooplaste seas üldjoontes ikkagi vastuvõetamatu ja ebaadekvaatne, kuna konkreetsetele situatsioonidele on kombeks reageerida teisiti ning tema otsused leiaksid avalikkuse silmis vastuseisu ja mõistmatust.

Nukitsamehe teekond kullast meeni. Oskar Lutsu „Nukitsamehe“ analüüs Claude Lévi- Straussi teooriate valguses

Ülleli Lember

Ma ei olnud „Nukitsameest“ tõesti kaua aega lugenud. Eelmine kord oli kusagil lapsepõlve hämarustes. Seetõttu olin ma üllatunud. Esiteks seetõttu, et raamat mõjub tänapäeval üsna rassistikult, ülistades heleda nahaga „õigeid“ inimesi ja jättes tõmmu nõiaperekonna kindlalt kurjade jõudude valdkonda. Teiseks seetõttu, et jutustus näib tõepoolest olevat mingil määral analüüsitav Lévi-Straussi võtmes.

Lévi-Straussi arvates edastab iga müüt mingi teate või vastuolu, või üritab ehk vastata olulisele küsimusele. Samas tunnistab ta seda, et inimeste eksistentsiaalsed dilemmad põhinevad tõelistel vastuoludel, mida ei saagi ületada. Seega võivad müüdid küll üritada küsimustele vastata, kuid eelkõige on nad olulised küsimuse esitamise seisukohast.

Selles suhtes erineb „Nukitsamehe“ lugu traditsioonilisest müüdist. Tegemist on igati tänapäevase jutustusega, milles on esindatud väga tugevalt autori positsioon. Loo lõpplahendus on üheselt mõistetav ja moraalselt ainuõige. Samas on raske leida ühest küsimust, mis peituks kogu jutustuse taga. Kaasaegne lugu peidab endas palju propagandistlikku müra ja niiöelda moraali. Õige lasteraamat peab olema õpetlik ja arusaadav. „Nukitsamees“ peidab endas sellegipoolest müütilisi algeid, millele analüüsi käigus veidi valgust heidetakse.

Loo esimeses pooles on peategelaseks Kusti. Alguses eksib ta koos oma õe Itiga metsa ära. Kusti aitab pesast välja kukkunud linnupoja oksale tagasi, millega päästab tolle öökulli käest. Hiljem aitab sama linnupoja ema Kustil, Itil ja Nukitsamehel nõiamajast põgeneda. Kusti enda kavalus ei ole piisav, et põgenemisega hakkama saada — kord on nõiamooril liiga ergas uni, teinekord valvavad metsaveerel hundid. Kusti ise plaanis kogu aeg põgeneda öösel, ning see ei õnnestunud, kuna siis oli nõia võim suurim. Lõpuks otsustas

ta üritada põgeneda päeval ning siis tuligi linnuke appi. Selline on Kusti lugu ja raamatu lõpus ei oma poisi tegemised enam suurt tähtsust.

Nõia majas aga algab juba teine lugu, mille peategelased on Iti ja Nukitsamees. Nukitsamees on Iti vastu ootamatult hea, nii et tüdruk ei raatsi teda majja jätta ning „päästab“ ta nõia juurest nagu õige sotsiaaltöötaja. Omakorda vastutasuks muutub ka Nukitsamees paremaks ja tublimaks lapseks, mis tõestab Iti ettevõtmise õiglust.

„Nukitsamehes“ on väga selge muster — südamest tulnud lahkus viib alati järgmise heateoni. Samas kui kurjus lihtsalt unustatakse. Loo lõpus kaob nõiaperekond teadmata suunas ja Nukitsamees unustab kõik oma seosed nendega.

Tõeliselt lévi-straussilik opositsioon koorub välja aga hoopis teisalt. Küsimus, mis „Nukitsamehes“ kõige taga näib olevat, puudutab tööd ja töö tegemist. Kas töö väärrib armastust, või on see ainult tüütu paratamatus? Loo lõpplahendus ei jäta mingit kahtlust, et armastus töö vastu on see, mis toob õnne ja rikkuse.

Töö armastamine viib tasuni, mis on ära teenitud. Töö vihkamine toob samuti tasu, aga see on niisama saadud ja seetõttu teistsugune, arusaadavalt „räpane raha“. Need on põhilised opositsioonid, mis läbivad kogu jutustust. Ühelt poolt õiglane tasu ja teiselt poolt ärateenimata tasu.

Läbi kogu loo vastanduvad kaks kodu. Üks on nõia oma, teine Kusti vanaisa oma.

VANAISA	NÕID
Mesi (ärasteenitud tasu)	Kuld (muidu saadud tasu)
Küllus	Ihnsus
Meeste võim	Naiste võim
Päev, valgus	Õö, pimedus
Puhtus, kord	Räpasus, korratus
Aed	Mets
Õiglane karistamine	Ebaõiglane karistamine

Kodutalus on võim meeste käes. Inimesed on töökad vanaisa eeskujul, kes kasvatab mesilasi, kes on ise töökuse võrdkujud. Rikkuse saamiseks ei ole vaja muud, kui armastust töö vastu. Ka Iti ja Kusti on väga töökad, nagu hiljem nõia juures selgub, kuigi kodukülas „ei tee nendevanused lapsed veel üldse tööd, vaid mängivad ainult“. Nõia juures käivad asjad aga teisiti. Nõid ei armasta tööd, vaid tahab, et Kusti ja Iti selle tema eest ära teeksid. Kummalisel kombel on seal ka hoopis rohkem teha, kui vanaisa talus. Nukitsamees joob rohkem piima ja vett, kui Iti talle anda jõuab; sead, kelle eest Kusti hoolitseb, „on nii näljased, et nad [Kusti] enda varsti ära söövad“

ning ka Mõhki ja Tõlpa söögiisu tundub olevat raugematu. Töö vihkamine tekitab seda aina juurde. Nõid laseb oma poegadel koju süüa ja kulda tuua, mille ta seejärel lihtsalt endale võtab. Vanamees lesib päevad ja ööd läbi ahju peal ja ei tee mitte midagi, olles täielikult naise võimu all. Ka Nukitsamees on nõiaga sarnane — teeb pahandust lihtsalt pahanduse pärast. Aga hiljem kodutalus suudavad Kusti ja Iti Nukitsamehe „tubliks õpetada“, mistõttu ema teda lastele eeskujuks seab, kui nood õuna pärast tülli lähevad.

Nõid kui kuri, ebaõiglane ja kitsi perenaine oleks nagu vastandatud Kusti ja Iti emale, kes on lahke ja õiglane. Ema aga ei ole talus üldsegi nii tähtis, kui nõid oma majas. Kodutalus on võim meeste käes ja ema ülesanne ongi olla lahke ja hea, anda hästi süüa. Nõid kui metsamaja perenaine on vastanduses rohkem hoopis vanaisaga, kes on kodutalu „hing“. Nõia majas on ka „vanaisa“, aga too pikutab päevad läbi ahju otsas, kuna põeb mingit haigust. Vanamoor käib teda tõelise nõia kombel sõnu pobisedes ravitsemas, mis ainult kinnitab tema võimu vanamehe üle.

„Nukitsamehes“ võidab töökus laiskuse, lahkus ihnsuse, õiglus ebaõigluse, normaalsus ebanormaalsuse. Lugu koosneb vastanditest — kahest kodust, mis on erinevad. Kusjuures ühe võit teise üle ei ole sugugi nii enesestmõistetav. Kusti ja Iti oleksid ilmselt harjunud eluga metsamajakeses niisamuti, nagu Nukitsamees harjus eluga talus. Iti leidis Nukitsamehe näol endale üsna talutava kaaslast ning Kusti saavutas isegi Nõiamooriga teatava kompromissi — et Kusti ei räägiks poegade kuuldes liiga pikkadest tööpäevadest oli nõid nõus Itile ja Kustile rohkem süüa andma.

„Nukitsamees“ otsib vastust küsimusele inimeses tumedama ja helgema poole kohta — kumb on tugevam? Helget poolt esindab jutus Iti ja Kusti vanaisa oma mesipuudega. Tume pool on nõid oma rahapajaga. Lapsed — Iti, Kusti ja Nukitsamees — on need, kes peavad poolte vahel valima. Fakt, et lõpuks valivad nad kõik vanaisa poole, peaks tõestama selle üliluslikkust.

Lapsed eksivad kodutalust nõia juurde ja jälle tagasi. Vahepeale jääb sammaldunud kivi, mis tähistab kahe maailma vahelist piiri. Kivi võib olla nii kodune varjupaik eksinud lastele või ka nõiduslik peibutis, mis eksitab teelt. Marjad, mida lapsed korjasid, võisid olla nii ausalt ära teenitud tasu, kui ka röövitud saak, milleks see muutus nõia kätes.

Lévi-Straussi võtmes analüüs pidi näitama, kuidas „Nukitsameheski“ on peidus küsimus, ja mitte konkreetne vastus. Vastandite vahel ei saa kunagi lõplikku valikut teha, kuna kumbki ei eksisteeri ilma teiseta.

Väikese printsi mütoloogiline maailm

Tuuli Raudla

"See on tõesti kasulik, sest see on
ilus."

Antoine de Saint-Exupéry

Tegemist on katsega analüüsida Antoine de Saint-Exupéry teost "Väike prints" Claude Lévi-Straussi müüditeooria põhjal. Refereerides peamist: Müüt kuulub mõlemale — diakroonilisele (ajalooline jutustus minevikust kui muutumatu fakt) kui ka sünkroonsele (oLéviku ja tuLéviku seletamise instrument, ajas pööratav) teljele. Müütide mõte-tähendus ei ilmne mitte tema üksikute osade kaudu, vaid üksnes nende üksikute osade kombineerumise kaudu tervikuna. Samuti on relevantne Lévi-Straussi arusaam, et müüt kuulub nii keele kui kõne valda. "Väike prints" võib funktsioneerida müüdina, sest ta ei ole mitte lihtsalt jutt, vaid haarab fundamentaalseid küsimusi, püüab maailma (ümber)mõtestada. Samas pole tekst mõistetav lineaarselt, vaid just läbi vastanduste, mida võib käsitleda binaarsete opositsioonidena.

Teade

Teade on Lévi-Straussi järgi müüdi sisuline pool, ehk millist vastuolu püüab müüt lahendada. Tegemist on teadvustamise müüdiga. Inimesed "/.../ ei tea enam, mida nad otsivad. Siis nad rabelevad ja tormavad ringi./.../ See ei tasu vaeva." (Saint-Exupéry 1966:347) Mis õieti tasub vaeva, on see, millest räägib müüt väikesest printsist, kes sattus kord planeedile Maa. "Väike prints" on ilmunud esmakordselt aastal 1943 USAs ja üldsegi mitte Prantsusmaal. See raamat on ilus. Seda sõna võib "Väikese printsi" puhul kasutada ilma igasuguse pateetilise varjundita, sest ilu on siin taotluslik. Mille jaoks ja mille toel me elame, kui kogu maailm on sõjas? Igatsus ilu ja lohutuse järele on see, mis "Väikese printsi" teksti kannab — pühendusega sellele, kes kannatab külma ja nälga. See igatsus on tekkinud põhimõttelisest vastuolust inimese ja tema loodud maailma vahel. Inimene ei saa olla selle pimeduse ja koleduse allikas, mis maailmas valitsevat näib. Pannes

üksikindiviidi seisma samal tasandil vastastikku sõja ja kogu n-ö objektiivse maailma õudustega, pole mingit lohutust olemas. "Väikese printsi" tekst ütleb aga midagi muud — see püüab maailma ümber kirjutada kategooriates, mis lubaksid inimlikkusele alles jääda.

põhjendatus - põhjendamatus taltsutamine - taltsutamatus (imelik)

emotsioonid - faktid	traditsioon - aja ühetaolisus
kurbus-lohutuse - ükskõiksus	hoolitsemine - hoolitsemata jätmine
küsimine - iseenesestmõistetavus	eristamine - ühetaolisus
kasulikkus - kasutus	tähelepanelikkus - enesekesksus

Kategooriad

Oma retkel, mille käigus Väike prints peatus erinevatel planeetidel, andis ta igale neist ka hinnangu. "Imelik" oli sõna, mida väike prints sageli kasutas: "Suured inimesed on ikka tõesti imelikud." (Saint-Exupéry 1966: 323) Selle hinnangu osaliseks saavad: valitsemine, joomine, asjalikkus, omamine, tugitooliteadus. Siis on veel olemas tõsine inimene — härra, kes ei ole kunagi midagi muud teinud, kui arvutanud. Nende tegevuse arusaamatus seisneb väikese printsi jaoks selles, et nad *ise* ei oska usutavalt põhjendada, miks nad midagi teevad ning nad ei näi ka oma tegevusest kübetki rõõmu tundvat. Kuningas, uhkeldaja jt näevad teisi inimesi vaid oma kitsast vaatenurgast lähtuvalt ühetaolistena — ühele on kõik alamad, teisele on kõik imetlejad st nad on taltsutamata, nagu hiljem välja tuleb. Tegelaste omadused ja suhtumised jagunevad kahte gruppi: imelikeks või arusaadavateks.

Kuidas jõutakse imeliku juurest arusaadava ja põhjendatu juurde? Tekst taotleb kõigepealt imeliku näitamist imelikuna — imelikud väikesed planeedid, mis autori illustratsioonidel paistavad ebakindlate väikeste keradena, millel üksildaselt ja mõttetult troonivad nende elanikud. Selge — see ei ole tõeline ega õige inimeste maailm, see on põhjendamatu maailm. Sellest edasi liigutakse n-ö tavalise inimese juurde, kelleks on lendur kõrbes. Ta näitab, meie pettumuseks, end mõneti sarnasena nende häbiväärsete tillukeste planeetide elanikega. Ometi toimub tema puhul teatud liikumine, ta vahetab oma positsiooni — müüt jõuab selle tegelase arengu käigus järgmise kategooria juurde: taltsutamine. Taltsutamise kategooria ei asu samal teljel kui põhjendatus. Need on omavahel suhestatud järgnevalt:

	<i>Taltsutatud/ Elus</i>	<i>Taltsutamata/ Surnud</i>
Põhjendatud/ Lubatud ilu headus naer emotsionaalne maailm	väike prints roos lendur	lendur (alguses) laternasüütaja
Põhjendamata/ Mittelubatud isekus tõsidus mõistlikkus faktide maailm	(madu)	kuningas bisnesmen joodik uhkeldaja geograaf

Põhimõtteliselt peaksid stabiilsete tegelastega olema täidetud ainult lahtrid taltsutatud-põhjendatud ja taltsutamata-põhjendamata. See jaotus näitab väikese printsi mütoloogilise maailma sisemist toimimist: taltsutamine või selle võimalikkus (taltsutatavus) avab inimese põhjendatud olemisele, teeb ta avatuks emotsionaalsele maailmale, kujutluste reaalsusele, ilule ja hoolimisele. Selgelt puudub tegelane, kes oleks taltsutatud, aga samas põhjendamata - taltsutamine on tähendustav ja põhjendav, liikumine taltsutamata olekust taltsutatud olekusse toob kaasa transformatsiooni teisel teljel. Põhjendatud - taltsutamata jaotus ei ole aga püsiv, see olek tähendab taltsutamise võimalikkust, samas aga ka tegelase osalist langemist põhjendamatute arusaamade valda, nagu on juhtunud lenduriga, kes kaldub tõsimeelsusele.

Laternasüütaja positsioon on osalt printsi poolne asetus — tema arvates on laternasüütaja tegevuses ilu. Laternasüütaja jaoks on see vaid raske töö ja tema enda seisukohalt võiks ta sama hästi paikneda jaotuses taltsutamata-põhjendamata. Siiski eristab teda täiesti taltsutamata tegelastest see, et ta tegeleb millegi muuga kui ainult iseendaga — mis tähendaks väikest kallet taltsutatuse poole, kui ta ei teeks seda ainult korra pärast.

Antud skeemis on rakendatavad ka Claude Lévi-Straussi poolt müüdi uurimiseks kasutatud binaarsed opositsioonid: elus/ surnud ja lubatud/mittelubatud. Sel juhul oleksid nõ negatiivsed tegelased kirjeldatavad kui surnud ja mittelubatud. Printsi seisukohalt nad seda ongi — pole midagi, mis teeks nad inimese kombel elusaks (prints ütleb tõsise inimese kohta:

"Kuid see ei ole inimene, see on seen!") ning igasugune ilu puudumine nende olemuses teeb nad ühtlasi lubamatuks.

Kategooriates elus/ surnud ja lubatud/mittelubatud oleks võimalik täita ka lahter taltsutatud - põhjendamata: selles asuks madu, kes kahtlemata on elus ja samas mittelubatud. Elus on ta eelkõige selle pärast, et ta mõistab printsi maailma, ta ei ole sellele täiesti suletud nagu kuningas, bisnesmen, joodik, uhkeldaja, ja geograaf. Samas on ta surma tooja: "Maod on kurjad... Nad võivad ka lõbu pärast hammustada." (Saint-Exupéry 1966: 353) Seega on madu kahtlemata mittelubatud, põhjendamata surm on väikese printsi maailmas kindlasti tabu. Natuke keerulisem on mõista madu kui taltsutatud tegelast — aga ta on kindlasti tähendustatud tegelane ja seeläbi eristub taltsutamatutest. Surma läbi on tal printsiga eriline suhestatus.

Kosmoloogia

Igal inimesel on oma planeet — õigupoolest on ühe elanikuga planeetidena kirjeldatud just neid, millel elavad olemuselt üksikud inimesed. Tegemist on omalaadsete metslastega, kelle pimedus inimliku vastu välistab isegi võimaluse, et neid kunagi taltsutataks. Väikese printsi planeet ei ole ühe inimese planeet, sellel elab ka isikustatud lill — roos. Prints ja roos taltsutavad teineteist.

Neist üksikutest planeetidest eristub Maa. Maa on kujutatud enamvähem füüsikaliselt tõepärasena — ta ei asu justkui samas ruumis väikeste planeetidega. Ilmselt seetõttu, et asteroidid asuvad Maal eluneva inimkonna teadvuses. Väikese printsi puhul on tegemist, nagu alguses mainitud, teadvustamise müüdiga — st kaasaegse maailma müüdiga, kus küsimus asjade päritolust ei ole enam aktuaalne. Kosmoloogia näitab meile, et igale taltsutamata enesekeskele olendile antakse oma tilluke planeet, mida ta kellegagi jagada ei saa, kuid millel ometi kehtivad teatud inimlikud konventsioonid. Kuningas võib pidada kõiki inimesi alamateks — mis siis, et reaalselt ühtegi sellist olemas ei ole — hoida kinni *sotsiaalsest hierarhiast*. Maadeuurija peab rangelt kinni *teaduslikkuse* nõudest, kuigi ta ei ole uuritavat ealeski näinud. Laternasüütaja töötab söömata ja magamata päeval ja ööl — süütab ja kustutab valgust, millest kellelegi otsest kasu ei ole — ainult selleks, et säilitada *korda*.

Teadvustatus - teadvustamatus/ aru saama - mitte aru saama

Rebane on metatasandi tegelane, ta ei kuulu ei printsi ega inimeste tegelikkusse, vaid vaatab nii printsi kui inimesi teatud mõttes kõrvalt. Ta on teadmise tooja, kelle läbi prints saab oma olukorrast teadlikuks.

Taltsutamisele lisandub metatasandil teadlik olemine taltsutatusest. Väike prints on taltsutatud roosi poolt, aga ta ei tea seda enne, kui on kohanud aiatait roose ja rebase käest teada saanud, miks tema roos talle ikkagi eriline on. "Mul on vaja endale sõpru leida ja paljusid asju tundma õppida," (Saint-Exupéry 1966: 353) põhjendab prints, miks ta ei saa rebast taltsutada. Rebane aga selgitab printsile, et tuntakse ainult neid asju, mida taltsutatakse. Seega asub tõeline inimlik kogemus subjektiivsuse sfääris — oluline on see, millele on ise tähendus antud või mille tähendus on kingitud: "Sina saad endale tähed, mis oskavad naerda!" — nii kingib prints lenduri jaoks tähtede tähenduse.

Inimene ja prints-Prometheus

Kogu teksti seob tervikuks see n-ö tavaline inimene ehk lendur, kelle kaudu me pääseme väikese printsi maailmale ligi. Ta esindab kogu inimkonda — või müüdi mõttes kogukonda, kelle olemust müüt kirjeldab. On nii, et on üks inimene (lendur on tekstis ainuke väljajoonistatud tunnustega inimene), kellele olend kaugelt planeedilt räägib tõe meie maailma kohta. Meie maailma on selline, milles elab inimesi, kes saavad aru ja neid, kes ei saa aru. Mitteamusaamine tähendab sihitut ekslemist ja pettumist, nagu me näeme printsiga juhtuvat roosiaias. Pole tähtis, et ta kuulub kategooriasse põhjendatud-taltsutatud ja peaks seega asuma kindlalt positiivsel poolel — seni, kui ta ise sellest aru ei saa, ei leia ta enda õiget kohta.

Inimesele antud teadmine ei ole valmis ja staatiline teadmine — kirjeldatud on, kuidas lendur pidi selle teadmise ise kokku panema, prints ju rääkis ise vähe ja küsis palju. Ning teisalt saab ka prints ise alles ajapikku teadlikuks iseenda maailmast. Tegemist on teate kaheplaanilise esitamisega. Mõlema puhul jõutakse tähelepanelikkuse ja avatuse teel teadvustamiseni. Nõnda et poleks enam tormamist, ilma et teataks, mida otsitakse.

Lévi-Strauss, Claude 2001. Metsik mõtlemine. Tallinn: Vagabund
Saint-Exupéry, Antoine de 1966. Väike prints. *Õine lend*. Tallinn: Eesti raamat

<http://lepo.it.da.ut.ee/~silvi11/Lévistaruss.htm>

Pipi Pikksukk kui Tommy ja Annika kujutlusvõime vili. Claude Lévi–Strauss'i ideedest lähtuv arutelu

Priit Põhjala

Käesolevas essees vaatlen Astrid Lindgreni tuntud lasteraamatut "Pipi Pikksukk", tuginedes seejuures prantsuse strukturaalantropoloogi ja semiootiku Claude Lévi–Strauss'i meetoditele ja terminoloogiale. Lähteks on seejuures Vladimir Beekmani 1988. aasta eestikeelne tõlge kõnealusest teosest.

Et jõuda pealkirjas esitatud üsnagi radikaalse järelduseni, tuleb alustada päris kaugelt. Lévi–Strauss peab tähtsaks binaarseid opositsioone, mille olemasolust võib rääkida nii muutides kui kultuuris tervikuna. Binaarsed tunnused kinnistavad müüdi või kultuuri ehituse. Binaarsetele opositsioonidele tugineb suuresti ka "Pipi Pikksuka" sündmustiku ülesehitus. Kõige olulisemaks opositsiooniliseks erinevuseks on nimikangelase Pipi vastandumine teistele (nii–õelda normaalsetele) lastele, eelkõige Tommyle ja Annikale:

Poisi nimi oli Tommy ja tüdruku nimi Annika. Need olid väga kenad, kasvatatud ja kuulekad lapsed. Tommy ei närinud kunagi küüsi ja tegi alati seda, mida ema oli palunud. Annika ei jonninud, kui ta oma tahtmist ei saanud, ning oli alati väga ilus oma siledaks triigitud sitskleidikeses, mida ta väga hoidis ja kunagi ei määrinud. /.../ Ta [Pipi — P. P.] kleit oli õige iseäralik. Selle oli Pipi ise õmmelnud. Kleit oli pidanud sinine tulema, kuid sinist polnud jätkunud, nõnda tuli Pipil siia ja sinna punaseid lappe sisse õmmelda. Pipi pikki peenikesi jalgu katsid pikad sukad, üks pruun ja teine must. Peale selle olid tal jalas mustad kingad, täpselt kaks korda nii suured kui vaja (lk 7–10).

Tommy ja Annika ei ole Pipi suhtes mitte lihtsalt vastandlikud, aga äärmuslikud vastandused — nende rõhutatud ülikorralikkuse ja –viisakuse valguses joonistub opositsioonilisus eriti teravalt välja. Loomulikult ei avaldu lahknevused ainuüksi välimuse tasandil, vaid ilmnevad kõikjal: käitumises, kõnemaneeeris, põlvnemises, eluasemes, muus ümbritsevas. Tommy ja Annika vanemad on tublid ning viisakad väikekodanlased, Pipi isa seevastu

meremees ja neegrite kuningas. Pipi elab majas, mille nimi, Segasumma suvila, kõneleb iseenda eest, Tommy ja Annika elutsevad aga korralikus ja hoolitsetud majakeses. Pipi luiskab alatasa, kuid Annika leiab, et "valetada on inetu" (lk 11). Niimoodi ei lähtu teose peamine binaarne opositsioon vaid tegelaskujudest, vaid laieneb ka neid ümbritsevale, luues kaks vastasrindlikku maailma. Konkreetne opositsioon muutub üldiseks opositsiooniks.

Kaks kontrastset maailma — ühelt poolt Pipi ebatraditsiooniline ning kaootiline, teisalt Tommy ja Annika rutiinne ning kavakindel — hakkavad vastastikku toimima, luues kokkupuutepunkte, segunedes ja muutes teineteist.

PIPI > > > > TOMMY ja ANNIKA
maailm < < < < < maailm

See saab alguse Pipi tulemisega Segasumma suvilasse. Võõra tüdruku kolimine tühjalt seisnud naabermajja lõhub harjumusliku ja käivitab edasiste sündmuste ahela. Pipiga koos leiavad Tommy ja Annika ennast seikluslike juhtumiste keerisest. Samas ei jää mõjustamata ka Pipi, kellele avaneb tema jaoks arusaamatu ja raskesti mõistetav poolus: näiteks meelitavad uued sõbrad Pipi kooli, mille kohta Pipi ise kogemuse võrra rikkamana lõpuks nendib, et "...kui inimesel on ema ingel ja isa neegrikuningas, ja inimene ise on eluaeg merd sõitnud, siis ta ei tea õieti, kuidas peab käituma koolis kõigi nende õunte ja ilveste keskel" (lk 40). Siinkohal positsioonid pisut nihkuvad, sest meie mõistes traditsioonilise maailma raskuskese liigub Tommylt ja Annikalt kooli ja koolipreili peale, Tommy ja Annika ise aga asuvad märkamatu täitma mediaatori rolli.

PIPI < < > > TOMMY ja ANNIKA < < > > KOOL

Nemad teevad Pipi kooliga tuttavaks ja tutvustavad teda õpetajale, püüdes samal ajal tasandada Pipi üsna rohkakaid kokkupuuteid talle võõra maailmaga. Vastupidine rollide jaotus leiab aset siis, kui Pipi, Tommy ja Annika reisivad Kurrurunruvutisaarele ja tutvuvad neegrilastega. Nüüd on vahendaja rollis Pipi, kes tunneb ennast algusest peale koduselt ja kannab hoolt kohmetunud sõprade eest.

TOMMY ja ANNIKA <<>> PIPI <<>> KURRUNURRUVUTILASED

Eelnevast nähtub, et binaarsused ei ole püsivad ega selgepiirilised, vaid pidevas liikumises või muutumises. Aset leiavad pidevad üleminekud ja positsioonimuutused, mis võivad olla ajutised ja ka pikaajalisemad. Seega,

Pipi ja Tommy–Annika maailmad on vastandlikud ning ei sobitu omavahel ideaalselt kokku, kuigi tehakse pidevaid jõupingutusi, et vastastikkuseid mõjutusi leevendada ja passitada.

Kõnealune opositsioonilisus muutub põnevamaks, kui kaasame ühe olulisima mõistetepaari, millega Lévi–Strauss opereerib: eurooplane ("insener") — pärismaalane ("bricoleur"). Lévi–Strauss rõhutab eurooplase ja pärismaalase mõtlemise eripärasid ning kokkupuutepunkte. Seda, samuti binaarset vastandust, pole keeruline reflekteerida "Pipi Pikksuka" näitele. On üsna selge, et pärismaalast esindab Pipi, kes ei ole pärismaalane selle sõna argitähenduses, küll aga Lévi–Straussi määratlustest lähtuvalt. Pipit iseloomustab konkreetse teadvus, mis tähendab seda, et ta ei mõtle abstraktselt, vaid märkab esmajoones vaid konkreetset. Tema jaoks on primaarne see, mis on kohal ja silmaga tegelikult nähtav. Heaks näiteks on Pipi läbipõrumine rehkendamises ja lugemises:

"Noh, Pipi, mis sa arvad, kui palju on kokku kaheksa ja neli?"

"Nii umbes kuuskümmend seitse," arvas Pipi.

"Hoopiski mitte," ütles koolipreili. "Kaheksa ja neli on kokku kaksteist."

"No kuule, eideke, nüüd läheb asi küll liiale," ütles Pipi. "Sa ise ütlesid alles praegu, et seitse ja viis teeb kokku kaksteist." /.../

"Nüüd, Pipi, saad sa näha midagi lõbusat," lausus ta [koolipreili — P. P.] reipalt. "Sa näed siin iiiiilvest. Ja see täht siin iiiiilvese ees, see on "i"."

"Oh, seda ma küll iialgi ei usu," arvas Pipi. "Minu meelest on see justkui sirge kriips, kärbsemust peal. Aga ma tahaksin heameelega teada, mis on ilvesel kärbsemustaga tegemist." (lk 37–39).

Pipi vaimustub piasjadest, näiteks roostes plekkpurk, mis on tegelikult täiesti kasutu, aga leidmise hetkel lihtsalt leidmise enda pärast üliväärtuslik.

Lisaks sellele saab kõnelda ka eripärasest mõtteprotsessist, mida Lévi–Strauss nimetab *bricolage*'iks. Seda pärismaalasele omast mõtlemist iseloomustab planeerimise puudumine ja (eurooplasest "inseneri" silmade läbi vaadatuna) mõningane kaootilisus. Pipigi ei ole suur planeerija, suurem osa asju kukub tal välja spontaanselt ja tema ettepanekud ning teod on sageli üpris üllatuslikud. Tommy ja Annika oma maailmaga esindavad seevastu eurooplase mõttemalli, olles ettevaatlikud, ettearvatavamad ja mingil määral juba ka abstraktse mõtlemise omandanud. Taas kord — kaootilisus vastandub korrale.

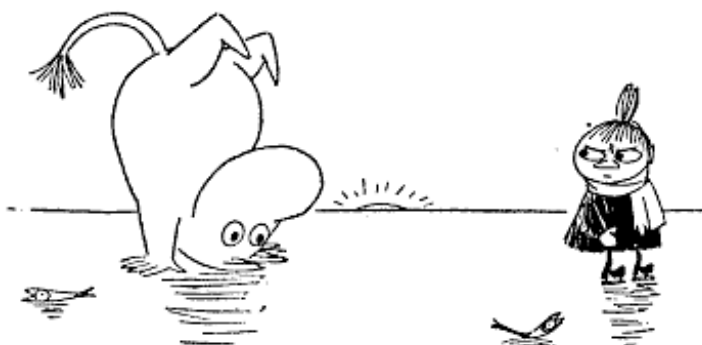
Ja lõpuks — kes jääb peale? Teatud mõttes on võitjad ju kõik, sest lugu lõpeb nii Pipi, Tommy kui Annika jaoks meeldivalt. Sellegipoolest võib öelda, et ootamatul kombel domineerib algusest lõpuni Pipi pärismaalaslik maailm, ja seda nii harjumusliku ja tavapäraselt "võiduka" eurooplase maailma üle.

Pipi valitseb kõiki olukordi, on alati peremees ja liider. Talle ei tekita raskusi näidata kätte koht politseinikele, röövlitele või haidele. Ta tunneb üliharva kohmetust või ebamugavust. Pipi lahendab alati kõik probleemid. Pipi elab nagu täiskasvanu (üksinda, teeb ise süüa, hoolitseb hobuse ja ahvi eest, otsustab oma elu üle ise) ja käitub nagu laps, kuid jõuab sellest hoolimata alati õigete ja parimate tulemusteni. Nii õpetab ta tegema ka Tommyt ja Annikat, kes on Pipi pärismaalaslikkusele hoopis vastuvõtlikumad, kui Pipi nende maailmale. Lõpuks saavutab Pipi absoluutse üleoleku "aruka" ja konventsionaalse maailma üle, süües koos Tommy ja Annikaga väänikupille ja korrates salmi, mis peaks kindlustama selle, et nad kunagi suureks ei kasva. Eriti huvitavaks teeb asjaloo see, et pärismaalaslik-müütiline mõtlemine ja käitumine domineerivad võõras ja vastandlikus keskkonnas, kus seis on tegelikult algusest peale (vähemalt arvuliselt) Pipi kahjuks.

Taoline arutluskäik, mis viib paradoksaalse tulemuseni, tekitabki "insenerliku" kiusatuse arvata, et Pipi eksisteerib müütilise kangelasena ainuüksi Tommy ja Annika teadvuses, ühendades kahte suurt, aga vastandlikku soovi, mis tegelikult on ju iga lapse peas: ühest küljest saada lõpuks ometi täiskasvanuks ja teha kõike, mis lubatud täiskasvanutele (ning samamoodi ka kõigega hakkama saada); teisalt aga jääda alati lapseks ja lubada endale lõputult lapsikusi. Teisiti öeldes — teha seda, mis lubatud täiskasvanuna, aga keelatud lapsena; kuid mitte loobuda ka sellest, mis lubatud lapsena, aga keelatud täiskasvanuna. Seda võiks vaadelda kui osa kasvamis- ja kohanemisprotsessist, müütilise mõtlemise järk-järgulist ja alateadlikku asendamist "insenerliku" mõtteviisiga.

Katse vaadata Muumitrolli läbi Lévi-Straussi silma

Auli Kütt

Kogu lugu algab hetkest, mil Muumitroll ärkab talveunest. See ärkamine käivitab yhtlasi kogu syndmustiku — kui poleks ärkamist, poleks ka lugu. Pealtnäha juhuslik syndmus, mille põhjustab kuukiire peatumine Muumitrolli näol, katkestab traditsiooni ja lõhub tasakaalu. Kõik Muumitrolli edasised tegevused on katsed taastada tasakaalu. Nii mängib Muumitroll terve „Trollitalve“ ulatuses brikolöörina mängu, millesse sekkub hulk muid tegelasi, kuid kas Muumitrolli jõupingutuste tulemusena või lihtsalt kuidagi iseenesest õnnestub tasakaal lõpuks saavutada.

Samas on Muumitrolli tasakaalu taastamise pyyded mõttetud — kevad tuleks nagnii. Kuid Muumitroll brikolöörina ei mõista seda. Ta pyyab omal kombel mõtestada seda uut tundmatut maailma, millesse ta on sattunud.

Muumitroll saabub uude, võõraste maailma suunaga ylalt alla. Võõrast maailma iseloomustab surm vastandina tuttavalt elus maailmale. Surma teadvustab Muumitroll mitmel korral: lumevaiba liikumatus (Viimane kui elav hää oli kadunud. Lk. 109), mustav ja ükskõikne jõgi ning raagus jasmiinipõõsas esimeses peatykis; kylmavõetud orav kolmandas; kaudselt ka neljandas peatykis kapist välja lastud esivanem, kes meenutab Muumitrollile, milline ta enne muumitrolliks saamist (lk. 142) välja nägi. Otse loomulikult tekitab minevikust välja roninud esivanem Muumitrolli elus veel suurema segaduse — tõstab nimelt mööbli ymber. Ometi leiab Muumitroll, et esivanema segadus teeb maja õdusamaks ning selles konkreetses osas jääb tasakaal raamatu lõpuni taastamata.

Yksteise järel välja ilmuvad tegelased organiseerivad Muumitrolli elu põhjalikult ymber — papa supelmajas elab Tuu-tiki; väike My lammutab mamma kohvikannusoojendajat ja kriibib hõbekandikut sellel liugu lastes ning tassib ka muud kraami muumimajast minema (kuna ka tema on valel ajal yles äratatud — ent ta ei võta seda nii traagiliselt —); Tuu-tiki eestvõttel põletatakse talvelõkkes muumide aiasohva; esivanem — nagu juba öeldud — möbleerib terve maja ymber; yksildased kylmavõetud kylalised (keda on terve hulk) söövad tyhjaks muumipere moosikeldri; koduvana ryndab

Muumiorgu lõppematu tervise- ja suusavaimustusega, mis ei meeldi kellelegi (v. a. üks pisimutukas, kes osutub selles punktis tasakaalu taastajaks).

Koduvana on ajutine faktor. Tähelepanuväärne on, et ta ei lahku viha saatel, vaid ta saadetakse teele positiivsete emotsioonidega; tegelased tunnevad rõõmu mitte üksnes ta lahkumise, vaid ka tema kylaskäigu üle. Nii võetakse koduvanagi lõpuks osaliselt omaks nagu kõik muud loomad ja pisimutukad enne teda.

Peale koduvana lahkumist hakkavad ka teised kylalised oma teed rändama ning ilm muutub soojemaks. Talvest saab tasapisi kevad.

Kuid talv on Muumitrolli muutnud:

Nyyd tuli kevad, aga hoopiski mitte nõnda, nagu tema oli seda ette kujutanud. Kevad ei olnud enam tema vabastajaks võõrast ja vaenulikust maailmast, vaid loomulikuks jätkuks yhele uuele elamusele, mis talle nyyd kuulus.

Muumitroll lootis, et kevad kujuneb pikaks, nii et ta saab säilitada ootust nii kaua kui vähegi võimalik. Igal hommikul ta peaaegu kartis seda kõige imelisemat: et keegi perekonnast võiks olla ärganud. (lk. 176)

Hoopis vastupidine meeolelu võrreldes talvise ärkveloleku alguspäevadega, mil Muumitroll vingub ja tusatseb, keerab yles kõik kellad majas, et end vähem üksildasena tunda, yritab meelegeitlikult mammat yles ajada ning laulab vihaseid talvelaule.

Kevadel enne jääminekut koristab Tuu-tiki supelmaja. Tema ja Muumitrolli vahel leiab aset järgmine vestlus:

„Nyyd saab supelmajast jälle supelmaja,“ ytles [Tuu-tiki]. „Pärast, kui kõik on roheline ja soe ja sa lesid kõhuli paadisilla soojadel laudadel ning kuulad vee loksumist vastu kallast...“

„Miks sa seda talvel ei öelnud?“ kysis Muumitroll. „See oleks mind lohutanud. Ma ju ytlesin: siin kasvasid õunad. Ja sina kostsid seepeale ainult, et nyyd kasvab siin lumi. Kas sa siis aru ei saanud, et mu meel oli kurb?“

Tuu-tiki kehtas õlgu.

„Kõik tuleb endal avastada,“ ytles ta. „Ja kõigega tuleb yksipäini omal käel hakkama saada.“ (lk 177-8)

Selle vestluse põhjal võib arvata, et talvekogemuse näol on tegemist etapiga Muumitrolli täiskasvanuks saamise teel. Trollitalve võib vaadelda kui omamoodi initsiatsiooniperioodi, mille jooksul vigisevast, vinguvast ja kartlikust Muumitrollist, kes ei julge suusatada, saab enesekindel, iseseisev ja julge Muumitroll, kes tormab pragunevale merejääle väikest Myd päästma. Suplus jäises vees kyll jahutab tema enesekindlust, kuid kohtumine taasärganud oravaga tõstab taas meeolelu. Jah, lõpuks saab kõik korda —

isegi jäätunud ja lumehobusega viimsele teekonnale saadetud orav on yhes kevadega tagasi — elus.

Kylmetunud Muumitrolli aevastuse peale ärkab mamma:

Ta polnud kuulnud jäämineku kahurikõminat ega lumetormi ulgumist ahjulõõris, ta maja oli olnud tulvil rahutuid vööraid ja äratuskellad olid kolisenud terve talve, ilma et oleksid teda yles ajanud.

Nyyd löi ta silmad lahti ja põrnitses täiesti ärganult lakke. (lk. 183)

Mamma ärkamise järel toimub tasakaalu taastamine. Tegelikult ei saa miski olema täpselt nii nagu enne, toimub muumipere kohanemine uue olukorraga, samuti faktiga, et üks muumitroll on talvel yleval olnud. (Kohanemisega alustab juba Muumitrolli nahk lk. 109: *Ilma et Muumitroll seda teadnud oleks, võttis ta sametnahk nõuks karva kasvatada. Nahk otsustas ajapikku muutuda niisuguseks kasukaks, millest talvel kasu oleks.*) Peale Muumimamma ärkamist luuakse uus symmeetria, mis hõlmab järgmisi elemente:

* esivanema praht kahhelahju ees jäetakse puutumata, esivanem kahhelahju elama;

* mamma avaldab heameelt tyhjakssöödud moosikeldri yle („Kõik muudkui räägivad: ära keeda nii palju moosi! Aga ometi saab kõik söödud!“ lk. 185);

* Tuu-tikil lubatakse supelmajas edasi elada;

* Muumitroll meenutab rõõmsalt talve.

Niisiis võib kogu „Trollitalve“ vaadelda initsiatsioonirituaalina, mille eesmärgiks on luua uus symmeetria (kuna tavalise rituaali eesmärgiks oleks võib-olla taastada vana). Symmeetria saavutamine hõlmab rahulolu maailma terviklikkusega ning järgmisi suunatud protsesse: surm -> taasärkamine (orav, loodus), vööras -> oma (Tuu-tiki, esivanem), vööras -> kylaline (pooleldi oma) (koduvana, pisimutukad jm kylma eest Muumiorgu pagenud tegelased), vastuhakk -> kohastumine (Muumitrolli pessimismi muutumine optimismiks, tema naha otsus karva kasvatada, Muumitrolli ja pere leppimine talviste ymberkorraldustega).

Kokkuvõttes on Muumitroll euroopalikus mõttes edukas brikolöör, kes läbib initsiatsiooniriituse, mõtestades tundmatut talve brikolöörile omasel moel, kohastub uue olukorraga ning saavutab lõpuks uue symmeetria.

Alan Alexander Milne
raamatu "Karupoeg Puhh"
ühe osa analüüs lähtudes
Claude Lévi-Straussi
teooriatest

Aleksander Sünter

Järgnevalt olen vaadelnud raamatu esimest peatükki (lk. 7-20, 1968) ning püüdnud sealt leida seoseid Claude Lévi-Straussi mõtetega müütidest ja mütoloogilisest mõtlemisest. Kahtlemata on analüüsi segunenud ka enda vaated, kuid eelkõige püüdsin vaadelda teksti kui euroopa ja brikolöörse mõtlemise kohtumist.

Esimese peatüki valisin põhjusel, et selles tuleb esile ka teose jaotumine tähenduslikeks tasanditeks. Nende tasandite vahelised seosed on aga tegelaste kirjeldamisel üpris kõnekad.

Vaatleme, kelle keskselt on kogu raamat üles ehitatud:

Nii, siin ta siis nüüd ongi, see meie Puhh. Tuleb teine, nagu näete, parajasti oma sõbra Christopher Robini järel trepist alla, kukal põntsumas põnt-põnt-põnt vastu trepiastmeid.

Siin võiks juhtida tähelepanu järgmistele asjaoludele. Aktiivne ja keskne tegelane on karu — Puhh. See kes trepist alla tuleb on tema. Et ta teeb seda oma sõbra Christopher Robini järel on tekstis esitatud teisejärgulisena. Samas on Puhhi liikumapanevaks jõuks trepil just Christopher Robin, kes on ta asetanud sellesse aktiivsesse, samas ebamugavasse ja ka alandavasse situatsiooni.

Teine tähelepanuvääriv asjaolu on see, et tullakse ülevalt alla. Selle kaudu aktualiseerub kosmiline kood. Christopher Robin on omamoodi madalama ja kõrgema dimensiooni vahel liikuja. Kõrgemal dimensioonil asetub ta euroopaliku mõtlemise seisukohal kui mõistusega olend. Lapsena on ta aga vastuvõtlik "madalama" taseme lugudele — müütidele. Teose lõpus see vastuvõtlikkus mattub "ratsionaalse maailma" alla. Müütilise maailmaga jääb teda siduma aga palve Puhhile viimases peatükis:

"Puhh, tööta, et sa mind ei unusta. Mitte iialgi! Isegi siis, kui ma saja-aastane olen." (lk.246)

See palve väljendab omamoodi inimese müütilise mõtlemise alustalasid mis on jäävad, mattudes ometigi meie "täiskasvanulikkuse" alla. Me jääme alati lootma, et meie side müütiliste alustugedega ei katke, vaid alati jääb võimalus sinna tagasi pöörduda.

Teatud lihtsustatusega võib kogu teoses Puhhi vaadelda kui brikolööri ja Christopher Robinit kui euroopa mõtlemise esindajat. Puhhis tulevad aeg ajalt esile ka küll väga selged Aristotelliku loogika põhijooned, kuid eurooplase seisukohalt tundub selle loogika rakendamine lünklik ja süsteemipäratu. Samuti on brikolöörset mõtlemist ka Christopher Robinil, kuid tema liikumissuund läbi teose on selgelt euroopalik.

Vaatame millised on suhted brikolöör Puhhi ja eurooplase Christopher Robini vahel. Nagu alguslõigust lugesime on liikumapanevaks jõuks Christopher. Puhh on temast sõltuv. Oma ratsionaalses (euroopa kultuuris õpitud) käitumises on esimene teise suhtes ükskõikne. Teise pea põntsumine trepiastmetel ei tekita Christopheri jaoks probleemi. Sarnane on ka suhtumine Puhhisse kui Väikese Aruga Karusse. Selles suhtumises võime näha euroopakesket mõtlemist kus brikolööride osaks on olla ~alaarenenud ja vähemväärtuslik. Hiljem näeme aga, et oma emotsionaalses mõtlemises, mis ulatub sügavamale müütilisele tasandile, on Christopher väga tundlik ja hoolitsev. Sellest annavad tunnistust tema kinnitused Puhhile kui väga ta teda armastab.

Kuidas näeb seda situatsiooni Puhh? Niisiis põnts-põnts...

Niipalju kui Puhh mäletab, on see ainuke viis, kuidas alla saada. Tõsi küll, mõnikord tundub talle, et peaks nagu ikka veel mõni teinegi võimalus olema, kui ta vaid saaks kas või hetkekski selle igavese põntsutamise jätta ja asja üle natuke järele mõelda. Aga kui ta siis mõtlema hakkab, kaovad jälle need teised võimalused kõik äkki kus seda ja teist. Nii et olgu selle asjaga kuidas on, praegu igatahes on ta juba alla jõudnud ja valmis end teile esitlema. Nii-siis, saagem tuttavaks: Winnie Puhh.

Puhh ei anna situatsioonile hinnangut. Ta mõtleb viisile kuidas trepist alla saab ja brikolöörina suudab ta näha ainult konkreetset situatsiooni. Muude võimaluste analüüsimine nõuab abstraktsemat mõtlemist, mis paistab Puhhil üle jõu käivat.

Mis saab edasi? Me näeme ära raamatu ülesehitustasandid.

Mõnikord, kui see meie Winnie Puhh alla tuleb, armastab ta midagi mängida, teinekord jälle meeldib talle niisama vaikselt kamina ees istuda ja mõnd juttu kuulata. Täna õhtul aga...

"Kuidas oleks ühe jutuga?" küsis Christopher Robin.
 "Mis laadi jutuga?" pärisin mina.
 "Kas sa oleksid nii pai ja jutustaksid Puhhile midagi?"
 "Seda ju võiks," vastasin mina. "Ei tea ainult, mis laadi lugusid ta armastab?"
 "Niisuguseid, kus on juttu temast endast. Sest tema on ju sedasorti karu."
 "Oo, või siis sedasorti karu on ta. Vaata aga vaata."
 "Jah, kas sa oleksid nüüd nii hea ja...?"
 "Noh, eks teeme proovi," ütlesin mina seepeale.
 Ja nii ma siis proovisingi.

Nagu me näeme jaotub teos järgmisteks tasanditeks:

- 1) Teose terviktasand — A. A. Milne poolt kirjutatud, E. H. Shepardi poolt illustreeritud ja V. Remmeli poolt tõlgitud raamat "Karupoeg Puhh";
- 2) Autori poolt lugejale räägitav lugu — Alguslause: "Nii, siin ta siis nüüd ongi, see meie Puhh..."
- 3) Jutustaja poolt Christopher Robinile räägitav lugu: "Ükskord ammu-ammu..."

Nende tasandite vahel toimuvad aeg-ajalt "läbilöögid". See kuidas reageerivad neile läbilöökidele erinevad peategelased iseloomustab ka nende peategelaste mõttelaadi. Näiteks reageerib teise tasandi Puhh, kui jutustaja tema elu kolmandal tasandil Mister Sandersi nime all tutvustab, rahuliku lausega "Aga nüüd tean". Kui kolmandal tasandil Puhh Christopheri poole pöördub on viimane tõeliselt üllatunud: "Kas tõesti mina?". Euroopaliku mõtlemise jaoks on üllatav, et keegi selliseid tasandeid ületab, samuti et mõni teise tasandi brikolöör just nende poole pöördub.

Millisesse ajakoodi on teos asetatud? Müütide jaoks sümboolne määratlus "ammu-ammu" on seotud kokku konkreetsema määratlusega "nii umbes möödunud reede paiku":

Ükskord ammu-ammu, nii umbes möödunud reede paiku, elas Winnie Puhh veel alles Sandersi nime all üksipäini laias laanes.

Järgmiseks tekib küsimus "nime all elamisest". Teose alguses on niisugused abstraktsused Robinile raskesti arusaadavad. Teose lõpus opereerib ta juba ise "rüütliks löömise" ja muude sarnaste abstraktsustega. See näitab üpris selgelt tema arengusuunda.

("Mida see "nime all" tähendab?" küsis Christopher Robin.
 "See tähendab seda, et Puhhi maja ukse kohal seisis silt, millele oli kuldtähtedega kirjutatud "Mister Sanders", ja et Puhh elas selle sildi all."
 "Ega Puhh ise küll vist seda ei teadnud," arvas Christopher Robin.
 "Aga nüüd ma tean," kostis nurgast jäme jorin.
 "Noh siis räägin ma edasi," vastasin mina seepeale.)

Edasi algab kolmanda tasandi lugu, kus liikumapanevaks ja keskseks tegelaseks on Puhh. Sellest tulenevalt on kogu lugu pisut brikolöörlikult kaootiline. Keerulisemates situatsioonides ristuvad Puhhi ja teiste tegelaste teed Christopher Robiniga. Viimane, kasutades oma euroopalikku mõtlemist, lahendab justkui probleemid. Samas võib tihti näha, et sügavamal olid probleemid juba kas lahenenud või oleks lahenenud üsna pea ka ilma Christopherita.

Aga lähme edasi...

Niisiis, ühel päeval, kui meie Puhh mööda metsa ringi hulkus, jõudis ta äkki ühele lagendikule. Keset lagendikku kasvas suur - suur tamm, tamme ladvast aga kostis valju suminat.

Puhh istus tamme alla maha, võttis pea käppade vahele ja hakkas mõtlema.

"Ei see sumin niisama tühja-tähja pärast käi," oli Puhhi esimene mõte. "Selle taga peab midagi olema. Egas ilmaaegu, asja eest, teist taga, keegi ikka sumisema hakka. Kus on suminat, seal peab sumiseja ka olema. Aga ainukesed sumisejad, keda ma tean, on ju mesilinnud."

Nii arvas meie Puhh ning vajus taas mõttesse. "Ja... ja mesilinnukesed on jälle selleks, et mett teha!" ärkas ta äkki meeldiva avastusega. "Mett aga teevad nad teadagi selleks, et mina seda süüa saaksin," lausus ta viimaks end otsustavalt püsti ajades. Ja juba ta hakkas üles tamme otsa ronima.

Siin analüüsib Puhh suminat kui konkreetset fakti, millest edasi tuletades saab ta loogilise faktide rea loomata või kasutamata olulisi abstraktsioone: Ei saa olla suminat sumina pärast. Sumin viitab mingile teisele faktile: peab olema sumiseja. Ainus sumiseja keda Puhh on kohanud on mesilane. Puhh teab et mesilased teevad mett ja see maitseb Puhhile. Järelikult teevad nad seda selleks, et Puhh süüa saaks.

Üles ronimine käivitab taas kosmilise koodi. Seal üleval elavad mesilased "keda ei või iial teada".

Ta ronis ja ronis, ja sellal kui ta ronis, tuli talle suhu üks väike lauluke. See käis niimoodi:

*Imelik, ma ei saa aru,
miks küll mett nii tahab karu!
Summ - summ! Ma ei tea,
eks vist mesi ole hea?*

Siis ronis Puhh jälle natuke... veel tsipake... veel vaksake. Ja jälle oli tal uus laul valmis.

*Naljakas, kui karud oleks hoopis mesilased:
puude all siis leida võiks ju nende pesa - aset.*

*Ja kui nii (ja mesilased jälle oleks karud),
ronimata kätte saada võiks siis nende varud.*

Brikolöörile on omane, et ta kasutab enda maailmaga tasakaalustamisel teise tasandi keelt, näiteks laulmist.

Seda, et tegemist ei olnud mitte lihtsalt mee järele ronimisega vaid kosmilise koodi aktiveerimisega näitab järgmine lõik. Kui juhtub õnnetus, siis ei põhjenda Puhh seda mitte ratsionaalsete tagamaadega: à la et astus liiga nõrgale oksale või et on ise liiga raske, vaid ta hakkas hoopis välja vabandama enda soovi liikuda üles. See justkui aktiveerib binaarse opositsiooni lubatud-mittelubatud:

*Väsimus hakkas Puhhist jagu saama ja sellepärast lauliski meie karupoeg
niisugust kaebelaulu. Noh, aga nüüd oli ta küll niisama hästi kui päral. Veel
see viimane oks, ja ...*

Praks!

*"Oi, appi!" karjatas vaene Puhh, kui ta kolm meetrit allpool kasvavale oksale
prantsatas.*

*"Poleks ma ometi..." jõudis ta veel haliseda, ja juba tegi vahemaandumise
järgmisel oksal.*

*"Tahtsin ju ainult..." püüdis ta veel seletada, kui ta õhus kukerpalli tegi ja
ühiksa meetrit allpool raksatades kolmandale oksale kukkus, "tahtsin ju
ainult..."*

*"Muidugi oli see üsna..." tunnistas ta siis, ise tuulekiirul läbi järgmise kuue
oksa libisedes.*

*"Eks see kõik tuleb ikka sellest, kui..." arutas ta, kui ta viimase oksaga
hüvasti jättis, kolm kaelamurdvat kukerpalli tegi ja otsejoones ühte all
kasvavasse astelpõõsasse lendas, "see kõik tuleb ikka sellest, kui nii väga
mett armastada. Oi, appi!"*

*Ta ronis põõsast välja, pühkis okkad ninalt ning hakkas taas mõtteid
heietama ja esimene olevus, kes talle pähe tuli, oli Christopher Robin.*

Puhhile meenus otsemaid olevus kes on võimeline kasutama kosmilist koodi, kes valdab vahendeid mis võimaldavad liikuda üles-alla.

Eurooplane, kes on harjunud olema ise liikumapanev jõud on üllatunud, kui brikolöör aktiivse poolena tema poole pöördub. Ta on harjunud kangelaslike lugudega, kus brikolöör on tema suhtes mingil teisel tasandil tegutsev negatiivne või positiivne tegelane. Tema enda kaasamine sellele tasandile on üllatav ja olenevalt kangelase heatahtlikust või pahatahtlikust olemusest kas meelitav või hirmutav.

*("Kas tõesti mina?" küsis Christopher Robin heldinud häälega ega julgenud
oma kõrvu uskuda.*

"Sina see olid."

Seepeale ei öelnud Christopher Robin enam midagi, aga ta silmad läksid ikka suuremaks ja suuremaks ja nägu roosaks nagu ladvaõun.)

Järgnevalt on tegemist situatsiooniga, kus brikolöör rakendab oma eesmärkide täitmiseks kosmilises koodis euroopa mõtlemise vilju, antud juhul õhupalli:

Niisiis läks Puhh nüüd otseteed oma sõbra Christopher Robini juurde, kes elas Metsa teises otsas ühe roheline ukse taga.

"Hommikust, Christopher Robin!" hüüdis Puhh.

"Hommikust, Puhh!" vastas poiss.

"Kuule, Robin, ega sul juhuslikult õhupalli ei ole?"

"Õhupalli?"

"Jah, tulin just praegu ja arutasin endamisi: ei tea, kas sel Christopher Robinil ikka peaks üks niisugune asi olema või ei. Just nii ma arutasin, kui ma neist õhupallidest mõtlesin."

"Aga milleks sulle õhupall?"

Puhh heitis pilgu ringi, et näha, kas keegi viimati pealt ei kuula, pani siis käpa suu äärde ja teatas salapärase sosinaga: "Mesi!"

"Heldeke, kes siis õhupalliga mett korjab!"

"Mina," vastas Puhh.

Noh, ja juhtuski nii, et Christopher Robin oli just eelmisel õhtul oma sõbra Notsu pool võõruspeol viibinud ja seal oli kõigile ka õhupalle jagatud. Robinile oli sattunud suur roheline pall, ühele Jänese sugulasele jälle sinine. See aga oli oma õhupalli sinna maha unustanud (oli teine ülepea alles liiga noor, et niisugusest võõruspeost osa võtta) ja nii oli siis Christopher Robin sellegi kaasa võtnud.

Siingi nägime eurooplasele nii omast enesekeskset väärtuste jaotamist. Tema on see kes on pädev otsustama millega mett koguda ja kui vanalt keegi võõruspeost osa tohib võtta.

Edasi peab Puhh valima kumba värvi õhupalli ta tahab kasutada:

"Kumba sa siis tahaksid?" küsis ta Puhhilt.

Puhh võttis pea käppade vahele ja kaalus seda asja hästi hoolikalt.

"Lugu on niimoodi," ütles ta viimaks. "Kui õhupalliga mee järele minna, siis on kõige tähtsam, et mesilinnud ei märkaks, kui sa tuled. Kui võtta roheline pall, siis võivad nad seda mõneks puuksaks pidada ega märkagi sind. Aga kui võtta sinine, siis võivad nad jälle arvata, et see on ainult tükk taevast, ega pane sind kah tähele. Noh, ja küsimus ongi nüüd selles, kumma palliga nad kergemini õnge lähevad."

"Aga kas nad sind seal palli all ei märka?" imestas Christopher Robin.

"Võib-olla märkavad, aga võib-olla ei märka kah," kostis Puhh seepeale. "Mesilinnukesi ei või iial teada." Mõtles siis natuke veel ja lausus: "Ei tea, kui ma õige katsuksin väikese musta pilve moodi välja näha? Nii lähevad nad mul kindlasti õnge."

"Noh, siis on sul küll parem sinine pall võtta," arvas Christopher Robin, ja nõnda oli see küsimus otsustatud.

Siin kasutab ta sümboleid: roheline — puuoks, sinine — taevask, must — pilv. Abstraktne määratlus: ebatavaline objekt, mis võib endast mesilastele ohtu kujutada, ei tule arvesse.

Nii nad siis võtsid tolle sinise palli ja Christopher Robin sellele lisaks ka oma püssi — niisama igaks juhuks, nagu ta seda ikka tegi — ning läksid teele.

Metsas otsis Puhh sedamaid ühe hästi porise paiga, mida ta juba ammust ajast teadis, ja püherdas ning vähkres seal senikaua, kuni oli üleni must kui pigi. Ja kui siis viimaks pall nii suureks sai puhutud kui vähegi andis ning Robin ja Puhh seda ühel jõul nõõrist hoidsid, laskis Robin äkki lahti, ja juba liugleski Puhh kenasti üles pilvede poole. Ja sinna ta jäigi - täpselt tamme ladva kõrgusele, ainult mõni meeter sellest eemale.

"Hurraa!" hõikas Robin.

"Kas pole tore!" karjus Puhh talle taevast vastu. "Ütle, mismoodi ma välja näen?"

"Sa näed välja nagu karu, kes õhupallist kinni hoiab!" kostis Robin talle vastu.

"Noo!" sattus Puhh ärevusse. "Kas... kas mitte Väikese Musta Pilve moodi, mis sinises taevask sõuab?"

"Mitte just eriti."

"Ah, tühja kah, võib ju olla, et siit ülevalt paistab kõik teistmoodi. Pealegi, nagu ma juba ütlesin, neid mesilinnukesi ei või iial teada."

Õnnetuseks polnud tuult, mis Puhhi tammele lähemale oleks lükanud, ja nii ta siis muudkui hõljus seal ühes ja samas paigas. Ta nägi mett ja tundis mee lõhna, aga mee juurde ei pääsenud.

Korduvalt rõhutab selles peatükis Puhh, et "neid mesilinnukesi ei või iial teada". See, et mesilinnud kujutavad endast ettearvamatut käitumisega fakti, võib igati mõista. Mesi on Puhhile esmatähtis ja mesilinnud omavad mitmes mõttes kontrolli selle saaduse üle. Nad toodavad, mett ja kui see mesi asub nende pesas siis ka kaitsevad seda.

"Christopher Robin!" hõikas ta veidi aja pärast valju sosinaga.

"No - oh?"

"Ma arvan, et mesilinnud kahtlustavad midagi."

"Mida siis?"

"Ei tea. Aga mul on niisugune tunne, et nad on umbusklikud."

"Nad ehk aimavad, et sa nende meele jahti pead?"

"Võib olla küll. Ega neid mesilinnukesi või iial teada."

Veidi aega valitses vaikus, siis hüüdis ta jälle:

"Christopher Robin!"

"Noh?"

"Kas sul kodus vihmavarju on?"

"Peaks nagu ikka olema."

"Ole siis nii hea, too see siia ja kõnni sellega siin edasi-tagasi. Ise vaata iga natukese aja tagant üles minu poole ja ütle: "Nonoh, hakkab vist nagu vihma tulema." Ma arvan, et kui sa seda teed, lähevad nad kindlasti õnge."

Siin järeldab Puhh brikolöörina, et ka mesilaste mõtlemine on konkreetse fakti keskne ja nad suudavad ühte sümbolit võtta vaid selle tavapärases tähenduses sõltumata kontekstist. Nii sisaldavad vihm, vihmavari ja vihmast rääkimine ühte ja sama vihma elementi, mis paneks mesilased pessa varjule minema. Eurooplase teaduslikule mõtlemisele on see seostamine läbinähtav:

"Oh sa vana rumal Karu!" naeris Robin endamisi ja läks koju vihmavarju järele.

"Ohoo, seal sa oledki!" hüüdis Puhh, kui Christopher Robin tamme juurde tagasi jõudis. "Ma hakkasin juba muret tundma. Tead sa, nüüd igatahes on täiesti selge, et mesilinnud on haisu ninna saanud."

"Kas teen vihmavarju lahti?" küsis Christopher Robin.

"Jah, aga oota siiski veel natuke. Me peame hästi arukad olema. Kõige tähtsam mesilane, keda me peame ninapidi vedama, on emamesilane. Ega sa sealt alt ei näe, missugune neist see Ema on?"

"Ei näe."

"Kahju. Noh, hea küll, kõnni siis nüüd pealegi oma vihmavarjuga edasi-tagasi ja ütle: "Nonoh, hakkab vist nagu vihma tulema," ja mina katsun siin üht väikest pilvelaulukest laulda - niisugust, nagu üks pilv võiks laulda... Noh, las käia!"

Ja Christopher Robin lasigi käia, ja sellal kui ta puu all edasi - tagasi kõndis ja arutas, kas hakkab sadama või mitte, laulis Puhh ülal taevas niisugust laulukest:

Küll on mõnus olla pilv,

aina taeva sinas uju!

Iga väike valge pilv

laulab, kui tal hea on tuju:

"Küll on mõnus olla pilv,

aina taevasinas uju!"

Väga uhkelt laulab pilv,

alati tal hea on tuju.

Kui Puhh tahab arukas olla, mõtleb ta ninapidi vedada emamesilast. Emamesilane omab kõige rohkem käitumusliku mesilase elementi.

Mesilinnud aga sumisesid ikka niisama umbusklikult. Mõned neist jätsid koguni oma pesa sinnapaika ja hakkasid pilve ümber keerutama, kui see oma laulu teist salmi alustas. Üks neist proovis koguni pilve nina peale istuda, aga tegi siis jälle minekut.

"Christopher... aih... Robin!" hüüdis pilveke.

"Noh, mis on?"

"Ma siin arutasin praegu seda asja ja jõudsin ühele väga tähtsale otsusele. Tead sa, need siin pole üldsegi õiged mesilased."

"Tõsi või?"

"Ei ole jah. Ja ma arvan, et nad ei tee üldsegi õiget sorti mett."

"Ikka tõesti või?"

Kui enam positiivset lahendust mee kättesaamiseks ei paistnud oli Puhh valmis oma tegutsemise alustood läbi vaatama ja kohandama uue tegutsemisega:

"Jah. Nii et nüüd ma siis tulen jälle alla tagasi."

"Aga kuidas?" küsis Christopher.

Siin tekib tüüpiline olukord milleni jõutakse kui brikolöör võtab kasutusele euroopa mõtlemise viljad. Vahend tundub edu saavutamiseks hea. Kui aga on vaja ebaedu puhul uut tegutsemisstrateegiat, jääb varasmast teadmisest vajaka. Tulemused võivad olla üpris ebameeldivad:

Sellele polnud Puhh mõelnud. Kui ta nööri lahti laseks, kukuks ta kohe potsti maha. See mõte aga ei meeldinud Puhhile põrmugi. Ja nii ta siis arutas tükk aega ja lausus viimaks:

"Tead, Christopher Robin, sa pead õhupalli oma püssiga läbi laskma. On sul püss kaasas?"

"Muidugi et on," vastas Christopher. "Aga kui ma ta läbi lasen, siis rikun ma ju õhupalli ära."

"Jah, aga kui sa ei lase, siis pean ma nööri lahti laskma ja see rikuks ju minu ära," vastas Puhh.

Nüüd mõistis Robin, kuidas lugu oli, ja ta sihtis otsekohe hästi hoolikalt palli pihta ning tulistas.

"Aih!" tegi Puhh.

"Kas läks mööda või?" küsis Christopher Robin.

"Ei, päris mööda ei läinud," vastas Puhh, "ainult et õhupallist küll."

"Oi, anna andeks, Puhh," lausus Christopher ja laskis veel kord. Ja seekord tabaski ta palli, õhk susises sellest aegamisi välja ja Puhh liugles alla murule.

Ühe euroopa mõttevilja abil jõutud ummikust saadakse välja teise euroopa mõttevilja – püssi abil. Sellegi kasutamine on teatud riskiga seotud.

Lõpp hea, kõik hea? Läbitud olukord jättis Puhhile oma ebamugava jälje.

Aga käpad olid meie karujõmpsikal nõõri hoidmisest nii kangeks muutunud, et need jäidki tal rohkem kui nädalaks ülespoole sirgu, nii et kui mõni kärbes tuli ja ta ninale istus, pidi Puhh selle lihtsalt minema puhuma. Ja ma arvan (kuigi ma pole päris kindel), et võib-olla sellepärast ta endale selle Puhhi nime saigi.

Nüüd tullakse teoses tagasi teisele tasandile, kus jutustaja Christopher Robinile lugu räägib.

"Kas see ongi lõpp või?" küsis Christopher Robin.

"Jah, selle loo lõpp küll, aga neid on veel mitu ja mitu."

"Kas Puhhist ja minust?"

"Teist ja Notsust ja Jänesest... Teist kõigist. Kas sa siis ei mäleta?"

"Mäletan küll, aga kui ma meelde hakkun tuletama, siis ei mäletagi enam."

Inimene mäletab alateadvuses oma müütilist algkude. Kui ta hakkab seda meelde tuletama ja euroopa loogikale vastavaid seoseid otsima, tekivad vastuolud ja probleemid mis kokkuvõttes senimäletatugi segaseks ajavad.

"Aga seda päeva, kui Puhh ja Notsu Elevantsi püüdsid?"

"Ega nad teda kätte ei saanud, ega ju?"

"Ei."

"Puhh muidugi ei saanud, sest tal pole ju mõistust peas. Aga kas mina sain?"

"Noh, see selgub juba jutust."

Eurooplasel on enda tegevuse motiive hea põhjendada brikolööride vajadustega. Sel juhul ei tundu tema energiakasutus enesekasupüüdlik.

"Mhmh," noogutas Christopher Robin. Mina mäletan küll," lausus ta, "ainult Puhh ei mäleta hästi, sellepärast ta tahabki, et sa seda talle uuesti räägiksid. Sest siis on see ju päris jutt ja mitte lihtsalt mõni meeldetuletamine."

"Seda arvan mina kah," kostsin mina.

Nüüdseks on teoses lugu kuulatud, tegelaste vaim uute läbielamustega värskendatud. Kas ja mis muutus eurooplase mõtlemises või käitumises?

Christopher Robin ohkas sügavasti, haaras oma karujõmpsikal jalast ning hakkas niiviisi Puhhi enda järel lohistades ukse poole astuma. Lävel keeras ta veel korraks ringi ja küsis:

"Kas tuled vaatama, kuidas ma pesen?"

"Seda võib," vastasin mina.

"Aga ega ma talle haiget ei teinud, kui püssiga lasksin, ega ju?"

"Ei, mitte põrmugi."

Selle peale Christopher Robin noogutas ning astus uksest välja. Ja hetke pärast kuulsin ma juba, kuidas Winnie Puhh põnt-põnt-põnt tema järel trepist üles läks.

Emotsionaalsel tasandil tunneb Christopher muret Puhhi pärast. Tema käitumises jätkub aga kõik vanaviisi. Puhhi roll sel teisel tasandil ongi lohiseda ja peaga mõõda treppe põntsuda.

Mis me saame kokkuvõtteks öelda? Puhh on kui Christopher Robini müütiline alateadvus. Puhhis väljenduvad tema raskused "ratsionaalse maailmaga" kohanemisel. Selle müütilise alateadvusega võib seostada järgmisi opositsioone: all-üleval, lubatud-mittelubatud, loom-inimene, mesilased-karu, looduslik päritolu — tsivilisatsiooni päritolu jne.

Tervikuna on see raamat justkui Christopher Robini initsiatsiooniprotsess, kus ta saab oma sõprade probleeme läbi elades ja lahendades täiskasvanuks. See täiskasvanuks saamine tähendab aga tema müütiliste süvastruktuuride tunnetamise mattumist euroopalikku teadusmõtlemisse. Teda jääb aga igavesti saatma igatsus sellesama müütilise aluspõhja järele.

Struktuur, binaarsed opositsioonid ja Karupoeg Puhh

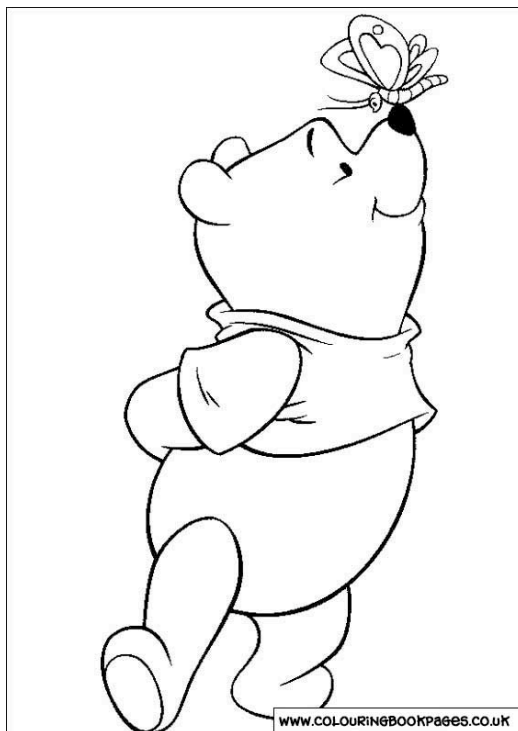
Mart Viires

Arvestades käesoleva töö mahtu, ei saa me kogu kõnealust suurepärase kirjandusteost vaatluse alla võtta, vastasel juhul kaoks paratamatult analüüsi sügavus ja põhjalikkus. Seetõttu pean mõistlikuks keskenduda peamiselt ühele peatükile, kuid ei saa välistada ka mõningaid viiteid, kõrvalepõikeid ja näiteid teistest osadest. Leian, et valitud katkend eksplitseerib vast kõige selgemini

minu poolt (olude sunnil) kaitstavaid strukturalistlike ideid. Võib-olla teeb ta seda ka kõige lihtsamalt või lihtsustatumalt, kuid sellisel juhul on see hind, mis tuleb maksta paratamatult piiratud aja ja töö mahu eest ning mida ei saa mitte mingil juhul lahutada minu enese töö intensiivsusest. Kuid jätkem nüüd saapapaelte sikutamine, nagu kirjutas kord Rudolf Carnap ühes oma artiklis ning asugem asja juurde.

Kõnealune katkend, mille me paigutame oma analüüsi fookusesse kannab nime: "SEITSMES PEATÜKK, kus metsa ilmuvad Kängu ja väike Ruu ja kus Notsu käib vannis."

Esmalt tuleb mainida, et mitmed opositsioonide paarid sisalduvad juba pealkirjas. Esiteks moodustub nimedest Kängu ja Ruu mõningase mugandamise korral sõna känguru, mis teadupärast on terviklik loom, mitte ühist nime kandev sümbioos. Seega on üksainus loom (känguru) jaotatud kaheks (Känguks ja Ruuks) — korraga on markeeritud nii nende ühtsus (kuulumine ühte liiki), kui ka eristatus — kaks erinevat karakterit. Võib küll väita, et tegemist ei ole klassikalise binaarse opositsiooniga, ent siiski — see on paar, mis on omavahel vaieldamatult seotud ning nende identsuse muudab võimatuks hulk eristustunnuseid, millest mõningad oleksid: erinev staatus

(Ruu on Kängu poeg) ja sellega seonduv — oluline vanusevahe (Kängu on Ruu ema (oletatavasti just ema), seetõttu on erinev vanus obligatoorne).

Teiseks binaarseks opositsiooniks võib pidada Notsut ja vanni. Vähemalt tavamõistuse jaoks on tegemist selgete vastanditega ja samas on nad esitatud koos.

Oluline on eristada mitmeid erinevaid tasandeid: a)tekstis endas eksisteerivad opositsioonide paarid; b)need paarid moodustavad struktuuri; c)eksisteerivad ühtlasi nii teksti välised kui ka sisesed opositsioonide paarid — jutustaja/kuulaja ja meenutus/väljamõeldis; d)eksisteerib tekstiväline struktuur kirjaniku peas, mis sisaldab binaarseid opositsioone ja mis peegeldub tekstis; e)eksisteerib tekstiväline reaalsus, opositsiooni paaridega süsteem, mis peegeldub kirjaniku peas ja läbi selle tekstis; f)lisaks sellele eksisteerib oma binaarsete opositsioonidega struktuur lugeja peas, mis on seotud nii teksti enda, kui ka tekstivälise reaalsusega.

Enamik selle jaotuse punktidest peaksid olema selged ka ilma kommentaarideta. Mõni neist vajab siiski mõningast täpsustamist.

Punkt c — kõiki Puhhi seiklusi jutustab keegi vanem inimene, kuulajaks on Christopher Robin. Arvatavasti jutustaja ei ole Christopher Robini ema või isa, pigem mõni sugulane või perekonna lähedane tuttav. Kui see on nii, toob see fakt kaasa veel vähemalt kaks opositsiooni — oma/võõras, noor/vana.

Teiseks, kõik Puhhi seiklused esitatakse kui seigad, mida Christopher Robin juba teab ja mida aidatakse tal meelde tuletada, samas on selge, et kõik need lood mõtles jutustaja välja (vt. esimese peatüki epilooži).

Kõik see on tekstis kajastatud, ent varjatult ja peidetult. Pigem jäetakse meile (lugejale) mulje, et tegemist on tõeliste Puhhi ja tema sõprade ning seltsiliste seiklustega, mitte fiktsiooniga.

Tulles tagasi antud juhul kõige olulisemate binaarsete opositsioonide juurde — nendeks on paarid mis sisalduvad tekstis endas. Samas ei tohi unustada, nagu eelpool juba mainitud, et teksti opositsioonid tulenevad autori mõttemaailmast ja seeläbi ka reaalsest maailmast. Eriti tuleb aga mees pidada, et teksti süvastruktuur ja lahendust pakkuv võti peitub tasandil, mis koosneb vähemalt kahest opositsioonipaarist: jutustaja/kuulaja ja meenutus/väljamõeldis.

Niisiis, asugem nüüd tekstis peituvate vastandpaaride kallale. Esimeseks vastanduseks, mida on raske märkamata jätta oleks opositsioon oma/võõras. Tsiteerides seitsmenda peatüki kolmandat lõiku, on see fakt vastuvaieldamatu:

"Siin me nüüd oleme," lausus Jänes väga aeglaselt ja iga sõna rõhutades, "meie kõik, aga äkki ühel ilusal hommikul ärkame üles, ja mis me näeme?"

Mingisugune võõras loom hulgub meie keskel ringi! Loom, kellest me varem undki pole näinud! Loom, kes kannab oma peret taskus!..." "

Eelpool mainitud opositsioon on siin täiesti selgelt väljendatud — meie kõik elame rahulikult siin ja järsku tuleb mingi võõras loom ja hakkab selles samas metsas elama. Mis kõige olulisem, selgelt on toodud välja tunnus, mis eristab oma ja võõrast. Selleks eristustunnuseks on tasku, õigemini harjumus kanda oma peret taskus.

Sarnaseid binaarsusi võib kohata mujalgi. Näiteks Tiigri ja muude metsaelanike vahel eksisteerib opositsioon metsik/tsiviliseeritud, mis on päris kindlasti seotud opositsiooniga oma/võõras. Tasub ka meenutada nii Kängu kui ka Tiigri vastu toime pandud aktsioone — Ruu röövimine ja püüd Tiigrit metsa eksitada. Tundub et Saja Aakri Metsa elanikud ei olnud just kõige tolerantsemad.

Samuti läbib kogu raamatut omalaadne gastronoomiline kood, mis eristab Saja Aakri Metsa enda elanikke. Seega, kui esmalt eksisteerib opositsioon oma/võõras, siis oma tuleb omakorda jagada ja eristada kui: mesi, tõrud, ohakad. Võõrast omakorda seob lisaks võõras olemisele ka kalamaksaõli, lisaks sellele elavad mõlemad võõrad ka ühes kohas. Seega näeme paradoksaalset olukorda, kus võõras moodustab tegelikult rohkem oma kui oma ise, mis on sisemiselt võõras.

Veel üheks tunnuseks, mis eristab võõrast (tiigrit ja känguru perekonda) ja oma (kõik ülejäänud metsa elanikud) on päritolu. Kõik teised Saja Aakri Metsas elavad loomad peale Tiigri, Kängu ja Ruu on vaieldamatult tavalised parasvöötme metsaelanikud, viimatinimetatud on aga eksootilised loomad, või kui mitte eksootilised, siis kuuluvad nad igatahes oluliselt troopilisemasse kliimasse.

Samuti eksisteerib erand ka nn. parasvöötme metsaelanike seas. Enamus neist on tõelised metsa loomad. Kuid küsimusi tekib vähemalt Notsu osas. Võib ju oletada, et Notsu on metssiga, kuid see ei ole eriti tõenäoline. Esiteks on ta Imetilluke Loomake, teiseks on ta võimatult arg ning kolmandaks, kui vaadata illustratsioone, siis on Notsu ainuke, kes kannab rõivastust, mis üheselt viitab vähemalt mõningasele tsiviliseeritusele. Seega jõuame me juba teistkordselt opositsioonini metsik/tsiviliseeritud. Kuid siin on tegemist teist tüüpi binaarsusega kui Tiigri puhul (ka Kängut peeti üldiselt väga metsikuks loomaks, kui tuletada meelde Notsu pelglikust tema suhtes). Õigem oleks öelda, et antud metsikuseteljel eksisteerib kaks binaarset opositsiooni, nimelt tsiviliseeritud/metsik ja metsik/kõige metsikum.

Asi läheb segaseks, kui tuua juurde Christopher Robin. Esiteks on kõik Saja Aakri Metsas elavad loomad temaga sõbrad. Ka need loomad, kes käivad kategooria võõras alla. Tasub meenutada, kuidas Kängu ehmus, kui

märkas, et Ruu on kadunud ja kuidas ta kohe rahunes, "sest ta oli täiesti kindel, et Christopher Robin ei lase tema väikesele Ruule iial midagi häda teha".

Teiseks on kõik loomad Christopher Robiniga palju suuremad sõbrad kui omavahel. Kõik arvavad, et just tema ja Christopher Robin on metsa kõige mõistlikumad tegelased. Samuti on Christopher Robin metsas vaieldamatu autoriteet. Iga tema suust pillatud lause on objektiivne tõde. Mitte miski ei ole kindlam kui see, mida ütles Christopher Robin.

Samas hakkavad loomad Christopher Robini tahte vastu. Loomad teadsid, et Kängu ja Ruu on Saja Aakri Metsas tema teadmisel ja heakskiidul, siiski ei takistanud see teadmine neil välja mõtlemast plaani Kängu metsast minema peletamiseks.

Seega peame me paratamatult järelutama, et binaarsed opositsioonid (vähemalt analüüsitava kirjutises) ei ole n-ö kristalliseerunud, vaid pigem päris tugevalt ujuvad ja omavahel kombineeruvad.

Eelpoolöeldu võib kokkuvõttes esitada järgmise skeemina, mis sisaldab kogu raamatu ja loomulikult ka analüüsitava peatüki tegelasi, kus (+) tähendab teataval tegelasel teatava tunnuse olemasolu ja (-) tähistab selle tunnuse puudumist ning +/- või -/+ osutavad teatava tunnuse rohkemale või vähemale eksisteerimisele vastaval tegelasel.

<i>tegelane/tunnus</i>	oma	võõras	kultuuristatud	metsik	eriti metsik
Christopher Robin	+	-	+	-	-
Puhh	+	-	-	-/+	-
Öökull	+	-	-	-/+	-
Notsu	+	-	+/-	-	-
Iiah	+	-	-	-/+	-
Kängu ja Ruu	-	+	-	+/-	-/+
Tiiger	-	+	-	+	+
Jänes	+	-	-	-/+	-
sõbrad ja sugulased	+	-	-	-/+	-
mesilased	-	+	-	+	+

Samuti võib kogu peatüki tegevuse esitada järgneva skeemina:

Pahameel	Kavaldamine	Petmine	Koostöö
Metsa saabuvad Kängu ja Ruu	Jänes mõtleb plaani nende peletamiseks		Jänes meelitab Notsu ja Puhhi Kängut metsast välja ajama

	Puhh juhib Kängu tähelepanu kõrvale	Notsu astub Ruu rolli	
Jänes ja Notsu ei kannata Puhhi rumalust		Jänes jookseb koos Ruuga minema	Jänes mängib Ruuga ja kiindub temasse üha enam
Kängu on pahane Ruu röövimise pärast	Kängu teeskleb, et ei märka Ruu ja Notsu vahetust	Kängu vannitab Notsut	Kängu õpetab Puhhile hüppamiskunsti

Võttes arvesse kõike eelpool öeldut, võime me teha järgmise kokkuvõtte:

Esmalt eksisteerib binaarsus oma/võõras. Võõras jaguneb omakorda Känguks ja Ruuks (Ruu ei taha Kängule alluda). Teistes peatükkides lisandub ühe kombinatoorse elemendina veel Tiiger.

Oma jaguneb esmalt psüühiliste omaduste põhjal: loll karu, arg siga ja kaval jänes. Seejärel lisandub tsivilisatsiooni kood: tsiviliseeritud Christopher Robin, ebamäärane Notsu ja vaieldamatud metsaelanikud. Mesilased on aga näiteks täiesti kultuurivälised.

Oma roll on ka gastronoomilisel koodil. Vähemalt osa Saja Aakri Metsa asukaid jaguneb dieetide põhjal: Puhh ja mesi, Notsu ja tõrud, Iiah ja ohakad ning Tiiger ja kalamaksa õli. Täpselt ei ole teada, mida söövad Jänes, tema sõbrad ja sugulased, Christopher Robin ning Kängu ja Ruu. Võib küll leida teatavaid viiteid kondenspiimale, ent siiski ei ole selgelt väljendatud, mida need tegelased just täpselt söövad.